

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Zoran Bandelj

**KOOPERATIVE V SODOBNEM GOSPODARSTVU: QAAA
PRIMERJAVA MED ŠPANIJO IN ITALIJO**

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Zoran Bandelj

Mentorica: izr. prof. dr. Aleksandra Kanjuo Mrčela

**KOOPERATIVE V SODOBNEM GOSPODARSTVU:
PRIMERJAVA MED ŠPANIJO IN ITALIJO**

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

KOOPERATIVE V SODOBNEM GOSPODARSTVU:

PRIMERJAVA MED ŠPANIJO IN ITALIJO

Diplomsko delo se ukvarja s kooperativami kot posebnim primerom podjetja. Kooperative so prisotne skoraj v vseh državah, posebno pa v bolj razvitih gospodarstvih. Z razliko od kapitalističnega podjetja, je v kooperativah delo važnejši faktor od kapitala. Kooperative slonijo na pozitivnih vrednotah kot so sodelovanje, vzajemnost, demokratičnost, pravičnost, participativnost. Kljub temu lahko v sodobnem globaliziranem gospodarstvu uspešno konkurirajo z ostalimi podjetji. Mondragon Corporacion Cooperativa je primer svetovno uspešne organizacijske strukture kooperativ, ki je bistveno pripomogla k socio-ekonomskemu razvoju baskovske dežele. Kooperative predstavljajo tudi pomemben del italijanske ekonomije. Izstopajo po številčnosti in sposobnosti ustvarjanja novih delovnih mest. Prisotne so v skoraj vseh ekonomskih sektorjih, širijo se tudi na področju socialne ekonomije. Kooperativa je model podjetja v lasti zaposlenih, ki temelji na aktiviranju posameznikov v lokalnih okoljih, upošteva tako demokratična načela ekonomske uspešnosti, kot osnovne principe socialne odgovornosti podjetja.

Ključne besede: kooperativa, Mondragon, italijanske kooperative.

COOPERATIVES IN CONTEMPORARY ECONOMY:

COMPARISON BETWEEN SPAIN AND ITALY

This dissertation deals with the cooperatives as a special example of enterprise. Cooperatives are present almost in every country, especially in the economically most developed ones. Unlike capitalist enterprises, cooperatives consider work as a more important factor than capital. The activity of cooperatives is based on values such as cooperation, mutuality, democracy, justice, participation. However, in the contemporary global economy they successfully compete with other enterprises. Mondragon Corporacion Cooperativa is an example of a worldwide successful organizational structure of cooperatives, which has definitely contributed to the socio-economic development of the Basque countries. Cooperatives are also an important part of the Italian economy. There are many of them and they stand out for their ability to create new jobs. There are cooperatives in almost every economic sector, also including social economy. Cooperatives are a model of enterprise belonging to workers, founded on the activation of individuals at the local level, and respecting both the democratic principles of economic success and the fundamental principles of corporate social responsibility.

Key words: cooperative, Mondragon, Italian cooperatives.

KAZALO

1. UVOD	6
1.1 Kaj je kooperativa	8
1.1.2 Definicija	8
1.2 Zgodovina kooperativ.....	9
1.3 Značilnosti in principi kooperativ	14
1.4 Zakaj nastane kooperativa?	16
1.5 Merjenje uspešnosti kooperativ	17
1.5.2 Slabosti in problemi kooperativ	18
2. KOOPERATIVE IN SORODNI KONCEPTI	19
2.1 Lastništvo in upravljanje zaposlenih	19
2.1.1 Koncept deležnikov	20
2.1.2 Prednosti participacije zaposlenih	21
3. KOOPERATIVE V EVROPI	25
3.1 Tendence in strukturne spremembe v razvoju kooperativ – konkurenca, koncentracija in rast	26
3.2 Inovativne uporabe kooperativ	26
4. KOOPERATIVE V ŠPANIJU	28
4.1 Mondragon Corporacion Cooperativa	28
4.1.1 Struktura in delovanje mondragonskih kooperativ	32
5. KOOPERATIVE V ITALIJI	45
5.1 Italijanska zakonodaja	46
5.1.1 Vrste kooperativ	46

5.2. Osnovni podatki	49
5.2.1 Dolgoživost kooperativ v Italiji	50
5.2.2 Sodobna dinamika kooperativnega podjetništva	55
5.2.3 Sektorska distribucija kooperativ	59
5.3 Italijanske kooperative v primerjavi z Mondragon Corporacion Cooperativa	62
5.4 Kooperative v Furlaniji Julijski Krajini	63
5.4.1 Nastanek kooperativ v FJK	63
5.4.2 Deželno zadružno združenje	64
6. SKLEP	65
7. VIRI	68

1. UVOD

V diplomski nalogi bom skušal obrazložiti kaj so kooperative, v kolikšni meri kooperative zadovoljujejo potrebe in želje svojih članov in drugih udeležencev, katere so njihove težave in kakšen njihov prispevek za ekonomijo in družbo, v kateri delujejo.

Kooperative so podjetja, ki se morajo spoprijemati s podobnimi težavami kot konvencionalna podjetja. Če hočejo biti uspešne, morajo biti kompetitivne in obenem spoštovati svojo demokratično specifičnost in zasledovati cilje svojih članov, ki niso samo ekonomski ampak težijo k blagostanju njih samih in celotne skupnosti.

Kooperative so pomemben del evropske ekonomije. Podatki Mednarodne zveze kooperativ (ICA) iz leta 1996 navajajo, da obstaja 132.000 kooperativ v EU15, ki zaposlujejo 2,3 milijonov oseb. Njihovo delovanje pa ima precejšen vpliv na življenje 83,5 milijonov ljudi, ki so tako ali drugače povezani s kooperativami. Kooperative ustvarjajo blaginjo za državljane, bogastvo za države, spodbujajo podjetništvo in participacijo. (EK 2001, 2)

Najnovejši podatki objavljeni v poročilu (Unioncamere 2006: 6) pa navajajo, da je na koncu leta 2004 število kooperativ v EU27 doseglo 300.000 kooperativ z 4,8 milijoni zaposlenih.

Veliko kooperativ je prisotnih v različnih segmentih industrije in zavzemajo pomembno vlogo v gospodarstvih večine držav članic Evropske unije. Španija in Italija, kot državi s katerima se bom podrobneje ukvarjal v svojem diplomskem delu, predstavljata zaradi svojih posebnosti zelo zanimiva primera kooperativ v Evropi. V Španiji že 50 let deluje Mondragón Corporación Cooperativa (MCC), skupina kooperativ, ki je po svojih lastnostih svetovni primer uspešnega delovanja kooperativ. V Italiji, kjer imajo bogato zgodovinsko tradicijo, so kooperative zelo uveljavljene v različnih družbeno ekonomskih sektorjih. Pomembne so pri nastajanju in ohranjanju delovnih mest. Danes se uveljavljajo tudi nove oblike kooperativ v različnih sektorjih v evropskem gospodarstvu, na primer na področju sociale in blaginje. Ponujajo storitve, delo, blagostanje in participacijo v socialnem življenju tistih, ki je nimajo in jo potrebujejo. Na tak način dopuščajo kooperative netradicionalnim podjetnikom možnost, da prevzamejo podjetniške odgovornosti.

Kooperative so primerna oblika za majhna in srednje velika podjetja. S pomočjo povezovanja pa težijo k doseganju večje ekonomske moči. S pomočjo povezovanja lahko dosegaajo majhna podjetja vpliv in konkurenčnost na trgih, obenem pa ohranjajo neodvisnost in nadzor nad svojim delom.

Kooperative predstavljajo vez med globalizacijskimi silami in lokalnimi ekonomskimi dejavnostmi. Kooperative so dokazale v mnogih državah članicah sposobnost nudenja dobrih in trajnostnih rešitev, ki so tako ekonomsko kot socialno vzdržne in sposobne uskladiti zahteve informacijske družbe s socio-ekonomskim razvojem.

Raziskovalno oziroma delovno vprašanje, s katerim se ukvarjam v diplomskem delu je: Kako lahko kooperative konkurirajo na prostem trgu in si obenem prizadevajo za obstoj določenih socialnih in demokratičnih dimenzij, ki jih običajna podjetja zanemarjajo na račun profita?

Delovnemu vprašanju sem prilagodil tudi strukturo naloge. V prvem delu sem predstavil, kaj so kooperative, predstavil zgodovino njihovega nastanka, opisal njihove značilnosti, primere uspešnosti in pomanjkljivosti kooperativ. V drugem poglavju sem podrobneje obravnaval kooperative in sorodne koncepte. V tretjem, četrtem in petem delu sem podrobneje obravnaval kooperative v Evropi in posebej izpostavil značilnosti kooperativ v Španiji in Italiji. Nadaljeval sem s podrobnejšo primerjavo posameznih posebnosti kooperativ v obeh državah. Zanimala me je tudi prihodnost kooperativ na splošno in v obeh državah.

Pri raziskovanju sem uporabil analizo obstoječih primarnih in sekundarnih virov o kooperativah nasploh ter virov, ki posebej obravnavajo izbrane primere držav. Uporabil bom tudi analizo in sintezo sekundarnih in primarnih virov. S pomočjo komparativne metode bom podrobneje opisal kooperative v Italiji in Španiji.

1.1. Kaj je kooperativa

1.1.2. Definicija

Kooperativa je podjetje, katerega namen je, da zadovolji potrebe članov, ki jo imajo v lasti in ga kontrolirajo ne pa da razdeljuje dividende na investirani kapital. V moderni mešani tržni ekonomiji predstavlja kooperativa model podjetja, ki ga upravljajo ljudje, kateri nudijo usluge, da bi zadovoljili svoje potrebe, namesto oseb, ki investirajo svoj kapital. (EK 2001: 3)

Mednarodna zveza kooperativ (ICA) definira kooperativo kot avtonomno združenje oseb, ki se prostovoljno združijo za zadovoljitev svojih ekonomskih, socialnih in kulturnih teženj in potreb preko demokratično kontroliranega podjetja v skupni lasti. (International Co-operative Alliance 2005)

Če se omejimo le na dva glavna elementa podjetja, delo in kapital, lahko takoj opazimo, da se pri kooperativi v primerjavi s konvencionalnim kapitalističnim podjetjem odnos med njima obrne na glavo.

Tabela 1.1: Odnos delo-kapital v kooperativi

	Oblast – nadzor	Eden od produkcijskih faktorjev
KONVENCIONALNO KAPIT. PODJETJE	KAPITAL	DELO
KOOPERATIVA	DELO	KAPITAL

Vir: <http://www.regione.taa.it/giunta/cooper/idiababal/index.htm>

Pravica lastnine je posledica vloženega dela in ne kapitala. Profiti se delijo med delavci in ne med lastniki kapitala. Kapital postane le sredstvo in ni več glavni produkcijski faktor.

1.2. Zgodovina kooperativ

Prve zametke kooperativ v smislu medčloveške solidarnosti poznamo že od začetkov civilizacije. Nekateri viri omenjajo prve oblike kooperacije za obdelovanje zemlje v Mezopotamiji. Podobne asociativne oblike so se razvijale s časom v drugih deželah, posebno med manjšimi skupnostmi, ki so bile ogrožene od sosednjih, večjih in močnejših. Človek je že takrat spoznal, da lahko s skupnimi močmi uperjenimi v skupno smer, doseže bistveno boljše rezultate.

V Evropi se je moč kooperativnih združenj izkazala na Nizozemskem že v srednjem veku, ko so se prebivalci združeno morali boriti proti poplavam. V 18. stoletju beležimo nekaj poskusov sodelovanja v kooperativah v Angliji, na Škotskem, v Franciji in v Švici, kjer so leta 1770 ustanovili žitno družbo Herisan, ki je skrbela za nakup žita za peko.

Moderno kooperativno gibanje se je razvilo v prvi polovici 19. stoletja kot odgovor na individualizem in na ekonomski sistem, ki je slonel na tekmovanju. Jossa (1998: 51) je zapisal, da je njegov izvor skupen s socializmom in z delavskim gibanjem, ideje, ki so ga navdihnile, pa so bile na začetku tiste Saint-Simona, Fouriera in Owana. Ti trije misleci, čeprav z zelo različnimi pogledi na svet, so imeli skupno idejo, da »socialnega vprašanja« ne more rešiti oblika družbene organizacije kot je kapitalizem. Ta namreč sloni na boju človeka proti človeku, ne na sodelovanju. Owen je menil, da je družba, ki sloni na principu individualnega interesa, »najbolj antisocialna, nepolitična in iracionalna, kar se jih da izmisliti« (Owen v Jossa 1998, 51).

Prva moderna kooperativa, ki je bila uspešno izvedena, je bila Družba Rochdalskih Pionirjev. Bila je potrošniška kooperativa, ustanovljena v Angliji leta 1844. Jossa (1998: 52) ugotavlja, da so potrošniške kooperative tiste, ki so se najbolj razvile. Sestavljene so iz skupin uporabnikov, njihov cilj pa je dosežati korist za člane, ne pa profit.

Jossa (1998: 52) je zapisal, da je kooperativa oblika socialne organizacije, kjer se skupina delavcev ali uporabnikov organizira in sama opravlja podjetniško dejavnost tako, da se izogne kapitalističnemu izkoriščanju. Porabniške kooperative prodajajo na drobno dobrine, ki jih kupijo na debelo in jih prodajo članom po nižjih cenah kot drugi trgovci na drobno, kajti v prodajni ceni ni vštet profit komercialnega kapitalističnega podjetja. Gradbene kooperative gradijo članom poceni hiše tako, da kupijo s skupnimi močmi vseh članov zazidljivo zemljišče in mu povečajo vrednost s tem, da na njem gradijo. Dobiček od povečane vrednosti zemljišča se porazdeli med člane v obliki

hiš, ki jih dobijo in ne gre kapitalističnemu graditelju. Podoben princip velja tudi za ostale oblike kooperativ.

Iz tega zornega kota je torej odvzem dobička kapitalistom oziroma nepotrebnost plačevanja lastnikom kapitala to, kar je podlaga složnosti kooperativ. Poudarja se torej antikapitalistični značaj kooperativ, tako proizvodnih in delovnih kot porabniških in gradbenih kooperativ. Prve upravljajo delavci sami, druge pa nastanejo zaradi potrebe članov, da bi si priskrbeli dobrine ali storitve brez plačevanja višjih zneskov drugim.

Iz ekonomskega vidika ločimo proizvodne kooperative od ostalih kooperativ. Natalija Boškovič (1992: 16) v svoji diplomski nalogi ugotavlja, da je povsem jasno, »da gre« pri proizvodnih kooperativah »za demokratično organizacijo, v kateri ni izkoriščanja dela od kapitala, marveč velja ravno obratno, delavci zaposlujejo kapital«.

Podjetje upravljajo delavci sami in postanejo tako obenem delodajalci in podjetniki samih sebe (s tem odpravijo razredno delitev med delavci in kapitalisti). Pri ostalih kooperativah združijo člani kapital nato pa izročijo meznim delavcem nalogo, da gradijo hiše, prodajajo dobrine in opravljajo druga opravila. Na tak način se distinkcija med delavci in delodajalci ohrani.

Zato se je teorija kooperacije v sodobnih ekonomskih knjigah vedno bolj identificirala z ekonomsko teorijo podjetja, ki ga upravljajo zaposleni. Podjetja, ki jih upravljajo zaposleni, pa se vedno bolj identificirajo z proizvodnimi kooperativami in ne z porabniškimi kooperativami. (Jossa 1998: 52-53)

Kaj je torej podjetje, ki ga upravljajo delavci? Poznamo proizvodne in porabniške kooperative, kooperative čistega dela in kooperative kapitala in dela; kooperative z javnim lastništvom produkcijskih sredstev (bivša jugoslovanska podjetja) in kooperative z privatnim ali skupinskim lastništvom (kooperative v zahodnem svetu); kooperative z meznimi delavci in kooperative samih članov itd. Sertel (v Jossa 1998: 54) loči podjetje, ki ga upravljajo delavci in kapitalistično podjetje ter ju idealno tipsko definira: prvo je lahko tako, če so vsi člani podjetja tudi delavci v podjetju, obenem vsi delavci morajo biti člani. Sertel pozornost osredotoča na lastništvo, kar pa je v nesoglasju z prevladujočo ekonomsko literaturo, ki daje poudarek na upravljanju. Vanek (v Jossa 1998: 55,88) ugotavlja, da pri definiranju proizvodnih kooperativ ni bistveno lastništvo ampak razločevanje med podjetji, ki so financirana »iz zunanosti« in kjer je kapital poplačan ločeno od

dela (taka podjetja imenuje labour managed firms, LMF) in podjetji, ki so financirana »iz notranjosti«, kjer se celoten dohodek porazdeli med delavci (workers managed firms, WMF). Lastnikom kapitala, v kolikor taki, pa ne pripada nobeno denarno nadomestilo. Jossa (1998: 55) skuša poenostaviti in združiti različne poglede in definira kooperativo kot »podjetje, ki ga upravljajo delavci z javnim ali privatnim lastništvom produkcijskih sredstev«. Kooperativo z javnim lastništvom produkcijskih sredstev pa istoveti s samoupravnim podjetjem.

Tudi med tistimi, ki se strinjajo z zgoraj omenjeno definicijo kooperativ, obstajata dva načina dojemanja kooperacije na sploh. Eni vidijo lastništvo kooperative v kolektivu članov, kooperativno ekonomijo pa pojmujejo kot tretji sektor, sektor s kolektivnim lastništvom, poleg privatnega in javnega sektorja. (Jay v Jossa 1998: 55) Drugi, med katerimi sta Ward in Vanek, pa menijo, da je kooperativa lahko v lasti posameznih članov ali države. Ko so kooperative v državni lasti pa kooperativno ekonomijo identificirajo s tretjo potjo, to je s samoupravo in tržnim socializmom.

Henry Hansmann (2006) ločuje kooperative od neprofitnih ustanov in delniških družb. Prava kooperativa naj bi bila res last članov. Ti naj bi imeli v rokah oblast nad upravljanjem družbe in pravico razpolagati z dobičkom. Čista kooperativa je torej osnova profitne družbe. Razlika med kooperativo in delniško družbo je torej v tem, da je lastništvo kooperative dovoljeno le osebam, ki sklepajo s kooperativo posle, kot so potrošniki in prodajalci.

Neprofitna ustanova pa ni v lasti nikogar. Ljudje, ki jo upravljajo si ne morejo prilastiti dobičkov podjetja. V čisti neprofitni ustanovi nimajo ljudje, ki določajo menedžment nobene direktne koristi od organizacije. V realnosti obstajajo mešanice zgoraj opisanih idealnih tipov družb.

Čeprav je ameriški ekonomski sistem poznan kot najmočnejši kapitalistični sistem imajo v njem kooperative in neprofitne družbe največji delež na svetu, tako v absolutnih, kot v odstotnih vrednostih. Skoraj polovica kmetijskih izdelkov v ZDA prihaja iz kooperativ. Trgovci na drobno so pogosto lastniki podjetij na debelo, ki jih oskrbujejo.

Tudi na področju storitev je prisotnih veliko kooperativ. Mastercard in Visa so kooperative v lasti tisočih neodvisnih bank, ki le prodajajo kreditne kartice in njihove kredite.

Hansmann meni, da je v ZDA večina kooperativ v lasti podjetij, le malo pa je takih, ki so v lasti fizičnih oseb. Prav tako se večina kooperativ ukvarja s trgovino na debelo, na primer v živilski

industriji. Zelo redko najdemo kooperative, ki prodajajo živila na drobno, kot se dogaja v Italiji in Španiji.

Hansmann trdi, da je vzrok v tem, da nastanejo kooperative tam, kjer obstaja nek monopol. V trgovanju na drobno pa je konkurenca že itak velika, torej visoka je tudi pozornost na potrebe potrošnikov tako v cenah kot v kvaliteti, profitne marže pa so zelo nizke. Na področju prodaje živil na debelo, je v ZDA malo konkurence, ekonomije obsega so velike, povprečni stroški na enoto pa zelo nizki. Če bi te prodajalne na debelo bile v lasti profitnih podjetij bi lahko prišlo do monopolnih situacij z visokimi cenami. S tem, da so ta podjetja v lasti trgovcev na drobno je problem odpravljen, saj so le ti lastniki in kupci. Družbe organizirane v kooperativo zahtevajo cene, ki zadostujejo le za kritje stroškov. Morebitni profiti se potem razdelijo kot dividende med člani kooperativ.

Naslednji pomemben faktor pri uspešnosti kooperativ je učinkovito upravljanje. Hansmann meni, da je za uspešno upravljanje kooperative pomembno, da imajo vsi člani podobne interese. Konflikti interesov med člani niso zaželeni, zato se v ZDA kooperative specializirajo za določene izdelke, ki si med sabo ne konkurirajo, kvečjemu dopolnjujejo.

V glavnem imajo v ZDA kooperative zelo dobro razvit sistem nadzorstva. Ta se izraža skozi strogo kontrolo, ki jo člani uveljavljajo nad menedžerji kooperativ. Zato se kooperative primerno odzivajo na potrebe članov.

Značilnosti kooperativ v ZDA postanejo še bolj jasne, če jih primerjamo z značilnostmi neprofitnih družb. Navadno imajo slednje precej različno ekonomsko vlogo od kooperativ, saj se navadno ne ustanavljajo kot alternativa stanju monopola. Zaradi tega je razpoložljivih veliko ustanov, ki so na razpolago istim strankam. Neprofitne ustanove torej posegajo v razmere, kjer imajo potrošniki težave pri presoji kvalitete in kvantitete dobrin ali storitev. V takih razmerah lahko namreč profitna ustanova nudi premajhen obseg storitev glede na povpraševanje ali pa storitve, ki niso dovolj kvalitetne glede na zahteve potrošnikov ali glede na zahtevano plačilno vrednost.

Nadzor nad neprofitnimi ustanovami je le poredkoma v rokah tistih, ki plačujejo ali koristijo njihove usluge. Neprofitna podjetja se pojavljajo predvsem tam, kjer nadzorstvo potrošnikov ne deluje dovolj dobro. Hansmann vidi razlog v tem, da če so potrošniki nezmožni razumeti ali ne dobivajo ustreznih storitev s strani ustanove, je povsem verjetno, da ne bodo znali priti do

informacij potrebnih za dobro upravljanje z ustanovo samo. Neprofitne ustanove morajo upravljati neodvisni menedžerji, katerim ni dovoljeno imeti koristi od ustanove.

Sam Hansmann ugotavlja, da so nekatere izjeme, ki se ne ujemajo popolnoma z njegovo analizo. Med te uvršča kooperative delavcev, saj ne nastanejo kot odgovor na monopolno stanje, temveč delujejo v režimu konkurence. V ZDA so kooperative delavcev maloštevilne v industrijskem sektorju, pomembne pa so v storitvenem sektorju, posebej v podjetjih, ki nudijo pravno in komercialno svetovanje, (v bančništvu, menedžmentu in podobno).

Čeprav navadno takim podjetjem rečemo na primer profesionalna združenja ali pravne svetovalnice, so v njihovi strukturi kooperative »čistega tipa«. Lastništvo je v celotni lasti zaposlenih.

Hansmann trdi, da se kooperative pojavljajo predvsem v sektorjih kjer se lahko pojavljajo problemi v odnosu med zaposlenimi in podjetjem zaradi mobilnosti zaposlenih. Poleg tega pa opozarja na homogenost zaposlenih, ki si delijo lastništvo podjetja, njihova delitev dela pa je nizka. To po mnenju Hansmanna povečuje učinkovitost in posledično zmanjša konflikte med lastniki podjetja.

V tipičnih podjetjih kot so na primer lahko industrijski obrati, hoteli ali veleblagovnice so zaposleni zelo heterogeni in opravljajo različna dela. Zaradi tega bojo težje sprejeli skupne odločitve, kot na primer odločitev o zaprtju oddelka podjetja. Ko pa zaposleni delajo vsi isto stvar, kot v pravni pisarni, pa ima odločitev enake posledice za vse. Vsi so nosilci istih interesov zato lažje sprejemajo odločitve.

Hansmann definira kapitalistično podjetje kot sodelovanje oseb, ki nudi kapital podjetju, torej kot kooperativo kapitalistov. Na vprašanje zakaj je v svetu bistveno več kapitalističnih podjetij kot kooperativ pa odgovarja tako, da je lažje uspešno upravljati s prvimi kot z kooperativami. V kooperativah je značilen tudi konflikt interesov med mlajšimi in starejšimi člani. Starejši člani so pogosto investirali precejšnjo vsoto denarja v kooperativo, a v trenutku upokojitve lahko pride do težav pri dviganju denarja. Navadno kooperative ne plačujejo obresti na investicije članov, mlajši člani pa rabijo investicije starejših članov. Kot bom kasneje pojasnil pa za mondragonske kooperative to ne drži.

1.3. Značilnosti in principi kooperativ

Iz do sedaj povedanega sledi, da so osnovne značilnosti kooperativ:

- Svobodna in odprta možnost vstopa in izstopa iz podjetja.
- Demokratična struktura, v kateri ima vsak član en glas (ali vnaprej določeno število glasov), odločitve se sprejemajo večinsko in odgovorno vodstvo izvolijo člani.
- Pravična, korektna in pravilna porazdelitev ekonomskih rezultatov.

Kooperative lahko prevzamejo katerokoli pravno obliko, ki se prilagodi zgoraj navedenim značilnostim in ne potrebujejo nujno neke specifične zakonodaje o kooperativah. Njihovo vzajemnostno naravo lahko definirajo notranji statuti. Vendar obstajajo specifični normativi v večini državah članicah, ki definirajo področje in okvir delovanja kooperativ in ščitijo člane in tretje osebe. (EK 2001: 4)

Na primer, dokument »Introduzione al mondo della cooperazione«, dodaja še osem temeljnih načel, ki se sklicujejo na zgoraj navedene značilnosti kooperativ, ki veljajo za Ligo kooperativ v Italiji (Legacoop 2006):

1. En član, en glas. Kooperativa je edina podjetniška oblika, ki ne dovoljuje, da bi se lastnina nekega podjetja koncentrirala v rokah majhnega števila ljudi ali posameznikov. Ne glede na delež kapitala, je vrednost člana v zboru vedno enak ena.
2. Participativnost. Člani so tisti, ki upravljajo kooperativo.
3. Vzajemnost. Cilj oziroma namen kooperative ni profit, ampak ustvarjanje vzajemnih odnosov med člani.
4. Nešpekulativnost. Ko člani zapuščajo kooperativo, si ne morejo razdeliti premoženja kooperative, niti ne smejo prodati podjetja v celoti.
5. Odprtost. Kooperativa ima strukturo odprtega tipa. Kdorkoli se strinja s principi vzajemnosti, lahko prosi za sodelovanje v kooperativi in lahko sprejme zahtevo pod pogojem, da je v stanju zadostiti potrebi po delu in uslugah.

6. Medgeneracijska solidarnost. Kooperativa je nagnjena k temu, da se ohrani za bodoče generacije. Napaja se z investiranjem, inovativnostjo ter z medgeneracijskim prenašanjem kompetenc in sposobnosti.
7. Solidarnost med kooperativami. Ker imajo iste principe, se med kooperativami razvijejo oblike solidarnosti tako v fazi razvoja, kot v fazi konsolidacije na trgu. To dopušča vsaki kooperativi, da postane integracijski element gibanja, ki se zavzema za uveljavitev vrednot učinkovitosti in solidarnosti.
8. Vzajemnost tudi navzven. Poslanstvo kooperativ je tudi podpirati rojstvo novih podjetij s posrednimi in neposrednimi prispevki. V Italiji npr. zaradi tega namenijo vse kooperative 3% dobička vzajemnemu skladu, namenjenemu promociji in razvoju združništva.

Kooperative so podjetja, v katerih je akumulacija kapitala namenjena reinvestiranju v samo podjetje, člani pa so njeni upravljalci. Skupno imetje je izročeno novim generacijam članov. Člani aktivno soodločajo pri podjetniških odločitvah, sam menedžment pa je v večini sestavljen iz članov. Kooperative so torej lahko učinkovit instrument za uresničitev nove podjetniške ideje.

Politične, socialne in ekonomske okoliščine so privedle do tega, da je kooperativno podjetništvo uskladilo kompetitivnost in inovativnost s koncepti, kot so solidarnost, sodelovanje in demokratičnost.

1.4. Zakaj nastane kooperativa?

Želja po nastanku neke kooperative se porodi iz zavedanja o skupnih potrebah zainteresiranih in usmerjanja le-teh v skupen cilj. Lahko je to osnovna potreba po delu, po izboljšanju že obstoječega podjetja, potreba po izboljšanju kvalitete življenja in ali marsikaj drugega.

Evropska komisija (2001) ugotavlja, da kooperative nastajajo navadno v okoliščinah, kjer se pripeti vsaj eden od spodnjih pogojev:

- Homogene potrebe skupine posameznikov ali podjetij, ki jih navadna podjetja ne morejo zadovoljiti;
- Zaščita pred izkoriščanjem na trgu – na primer kmečke kooperative nastanejo pogosto kot odgovor na monopolistične razmere, kjer en sam lastnik obvlada lokalno ali regionalno tržišče;
- Potreba po kvalitetnih in diferenciranih izdelkih ali storitvah, na primer kooperative potrošnikov;
- Ko sklenejo mala in srednja podjetja zvezo, da lahko dosežejo neko »kritično maso« ali obseg storitev, ki so zahtevani za udeležbo na javnih razpisih.

1.5. Merjenje uspešnosti kooperativ

Uspeh kooperative lahko merimo na podlagi drugačnih kriterijev od teh, s katerimi merimo uspeh podjetij, ki jih nadzorujejo delničarji. Tradicionalni indikatorji kot sta profit ali tržni delež ne bi smeli biti izključna merila uspeha kooperativ. Cilji kooperativ so zelo različni, zato uporabljamo tudi druge indikatorje, kot na primer:

- Usmerjenost v zadovoljevanje potreb in koristi članov;
- Demokratična načela pri odločanju o ciljih in sprejemanju odločitev;
- Posebna pravila za upravljanje s kapitalom in s profitom;
- Cilji skupnega interesa (v nekaterih primerih).

Veliko navadnih podjetij je ugotovilo, da nekatere ideje kooperativ lahko prinesejo tudi njim določene prednosti pri kompetitivnosti. Mreže, strateška zaveznitva in franšize so vse oblike kooperacije. V kontekstu rastoče konkurence skuša veliko podjetij doseči zvestobo strank in vzbujati v njih nek občutek pripadnosti skozi oblike članstva, ali skozi razlikovanje od ostalih konkurentov z izjavami o socialni ali etični odgovornosti. (EK 2001: 10)

1.5.1. Prednosti kooperativne oblike

Dejstvo, da se v kooperativah združujejo posamezniki, kot so potrošniki, proizvajalci, delavci-lastniki, ali kombinacije teh kategorij, pri procesu odločanja, ima lahko prednosti v primerjavi z drugimi tipi podjetij:

- Interes širše skupine zainteresirancev lahko pripelje do inovacije v podjetju;
- Vzpodbuja se pozornost za potrebe uporabnikov, saj so le ti člani. Kooperativa ima boljše in bolj direktno percepcijo o potrebah uporabnikov, o njihovih željah, navadah in pričakovanjih;
- Večja motiviranost delavcev, v kolikor so obenem tudi lastniki;
- Interes članov dopušča večjo prilagodljivost občasnim ekonomskim ali drugim težavam;
- Zmanjšanje nominalnega kapitala ne privede do insolvence;
- Demokratični proces odločanja privede do trajnostnejših odločitev;

- Omejen dostop do zunanjega kapitala lahko pripelje do stabilnejše lastne kapitalske baze;
- Načelo nerazdeljivosti rezerv lahko privede do stabilnejše lastne kapitalske baze;
- Načeloma je kljub zunanjim pritiskom mogoč nek trajnostni razvoj (EK 2001: 11-12).

1.5.2. Slabosti in problemi kooperativ

Glavne slabosti kooperativ so:

- Pozornost za potrebe članov lahko privede do težav pri diverzifikaciji izdelkov ali storitev in izkoriščanju novih priložnosti, tam kjer le-te ne odговarjajo interesom članov;
- V primeru nezadostnih resursov članov lahko omejen dostop do zunanjega kapitala skozi delniški trg privede do odvisnosti od posojil;
- Demokratično odločanje lahko privede do upočasnitve procesov odločanja;
- Široka asociativna baza lahko ovira uresničevanje interesov in potreb članov;
- Skromno investiranje članov je lahko vzrok za premajhno zanimanje za razvoj podjetja;
- Enostavnost pristopa in odstopa je lahko potencialno nevarna za stabilnost kooperative;
- Težave pri poznavanju specifične narave kooperativ s strani podpornih in svetovalskih služb;
- Včasih oblasti zamenjajo kooperative za neprofitne organizacije in jih smatrajo kot neprimerne za natečaje pri javnih razpisih (EK 2001: 12).

2. KOOPERATIVE IN SORODNI KONCEPTI

Kooperative so danes deležne vedno večje pozornosti v Evropi in predstavljajo pomembno komponento moderne tržne ekonomije. Ta oblika podjetja namreč že desetletja raste in kljub ekonomski krizi teži k višji stopnji rasti od povprečja ostalih podjetij. Tudi delež novozaposlenih je povprečno višji pri kooperativah. Kot sem že povedal, je več ekonomskih aktivnosti organiziranih v kooperative v naprednih gospodarstvih kot v manj razvitih ekonomijah. Kooperative so tudi pripomogle k večjemu razvoju tako v ekonomskem kot v kulturnem in socialnem smislu.

Leta 2003 je EU izdala statut evropskega kooperativnega podjetja (SCE), ki olajša meddržavno povezovanje in razvoj kooperativ.

Kooperative so primerne za razvoj socialne ekonomije, poslovne etike, družbene odgovornosti podjetja, koncepta lastništva zaposlenih in nenazadnje koncepta deležnikov. Vzajemnost, solidarnost in demokratičnost so trije osnovni principi, ki vodijo strategije in delovanje kooperativ znotraj socialnih, političnih in ekonomskih kontekstov in usmerjajo kooperative v odnosu do notranjih in zunanjih sogovornikov po principu socialne odgovornosti in deležništva.

V nadaljevanju sem namenil pozornost prekrivanju razmišljanj in podatkov o kooperativah in nekaterih povezanih oziroma sorodnih konceptih.

2.1. Lastništvo in upravljanje zaposlenih

Kanjuro Mrčela (1999: 291) ugotavlja, da je lastništvo zaposlenih »oblika lastnine, ki je na marginalnih ekonomskih sistemih (kooperative, samoupravna podjetja) ali v izoliranih delih le-teh (Mondragon) navzoča od začetka razvoja kapitalističnega ekonomskega sistema.« Danes lahko trdimo, da postajajo ti marginalni in izolirani ekonomski sistemi vedno močnejši, stabilnejši in pomembnejši. Kooperative so družbeno odgovorni subjekti, ki upoštevajo načela demokratičnega poslovanja in interese različnih deležnikov z uspešnejšimi in stabilnejšimi poslovnimi rezultati od navadnih kapitalskih podjetij.

2.1.1. Koncept deležnikov

Nov izziv za kooperative predstavlja koncept podjetja, ki združuje razmislek o različnih zainteresiranih subjektih ("multi-stakeholder"). Tak način razmišljanja o podjetjih lahko zadovolji širši spekter interesov od tradicionalnih kooperativ (ki so usmerjene k interesom članov) in kapitalskih družb (ki so usmerjene k interesom investorjev). Vključujejo lahko delavce, potrošnike, lokalne oblasti in lokalna podjetja.

Kanjuo Mrčela definira koncept deležnikov (stakeholders) kot širitev klasične meje podjetja, kot instrument lastnikov, v »širšo definicijo organizacije, usmerjene v zadovoljevanje širšega kroga teh, ki so od podjetja odvisni ali s podjetjem v razmerju.« (Kanjuo Mrčela 1999: 120) J. Quarter in G. Melnyk pa sta ta koncept razširila in predlagala »multideležniški« koncept. Problem se pojavi pri definiranju vlog med menedžmentom in deležniki, nenazadnje pa tudi pri zadovoljevanju želja samih deležnikov in pri porazdelitvi moči med njimi. Pojavi se vprašanje suverenosti in problem operacionalizacije koncepta deležnikov. (Kanjuo Mrčela 1999: 120, 121). »Calton in Kurland obravnavata problem uresničljivosti koncepta deležnikov, ki ga sama imenujeta »paradoks deležnikov«. Paradoks izhaja iz tega, da ima menedžment v podjetju multifiduciarno vlogo (pooblaščen je in odgovoren različnim nosilcem interesov) in da so interesi različnih nosilcev med seboj nezdružljivi« (Kanjuo Mrčela 1999: 121). Rešitev znotraj obstoječih organizacijskih okvirov je nemogoča, saj so le ti danes nekompatibilni s samim konceptom deležnikov.

»Calton in Kurland vpenjata svojo teorijo (in kritiko dosedanjih obravnjav teorije deležnikov) znotraj postmoderne epistemologije, ontologije in prakse. Postmoderna epistemologija gradi na dognanjih feministične epistemologije – zavrača patriarhalni, hierarhični monolog in omogoča izražanje tistim, ki so bili prej obravnavani kot objekti. Calton in Kurland postmoderno epistemologijo definirata kot »pogovor skupnosti kot povezano spoznavanje« (community conversation as connected knowing)« (Kanjuo Mrčela 1999: 122).

Predlagata pet metafor skozi katere presegata do sedaj veljavne koncepte organizacije, moči in ekskluzivnosti pravic z enakopravnostjo, emancipacijo, solidarnostjo, decentralizacijo, prilagajanjem, komunikacijo in kolektivnim delovanjem, ter s kooperacijo. Kanjua Mrčela meni, da je tako, postmoderno podjetje inkluzivna organizacija in sloni na pozitivni moči.

2.1.2. Prednosti participacije zaposlenih

»Delavske kooperative predstavljajo najbolj učinkovito podjetniško obliko participacije zaposlenih pri lastniškem kapitalu« (Mazzoli 1997).

Lastništvo zaposlenih in participacija pri upravljanju pomagata pri:

- **Motivaciji zaposlenih – izboljšanju poslovne učinkovitosti.** Participacija zaposlenih, ki upošteva človeški faktor, izboljša poslovno uspešnost v pogledu produktivnosti/konkurenčnosti in kakovosti. Programi participacije pomagajo razvijati dinamična in učinkovita podjetja.
- **Pravičnejši razdelitvi bogastva podjetja.** V Priporočilu iz leta 1992 Ministrski svet Evropske Unije ugotavlja: "na vzpodbujanje finančne participacije zaposlenih oseb v podjetjih, brez razlikovanja na osnovi spola ali nacionalnosti, lahko gledamo kot na sredstvo za doseganje večje porazdelitve bogastva, ki ga je ustvarilo podjetje, pri čemer so sodelovali zaposleni".
- **Ohranjanju in ustvarjanju delovnih mest.** V povezavi s privatizacijo ali restrukturiranjem podjetij je lastništvo zaposlenih faktor ohranjanja in podpore zaposlovanju: zaposleni delničarji so bolj naklonjeni zaposlovanju kot zunanji delničarji.
- **Pospeševanju podjetništva.** Dokazano je bilo, da programe participacije v ZDA usposablajo zaposleni, da si ustvarijo začetni kapital za začetek lastnega podjetja z razvijanjem močnega podjetniškega duha in da pomagajo pri reševanju problema nasledstva v primerih, če je direktor lastnik delnic.
- **Trajnostnem razvoju.** Zaposleni delničarji imajo dolgoročnejši pogled na razvoj podjetja. Ker tudi delajo v podjetju se bolj zavedajo vpliva razvojnih strategij na okolje. Posebno v vzhodni Evropi so zaposleni lastniki obranili lokalno okolje pred uničujočimi posledicami kratkoročnih komercialnih koristi s strani zunanjih delničarjev.
- **Dodatnih zaslužkih za zaposlene.** Sheme lastništva zaposlenih lahko zagotavljajo delavcem dodatne prihodke, ki so zlasti dobrodošli ne le ob upokojitvi ampak tudi ob izrednih dogodkih.
- **Bolj stabilni družbi.** Širša porazdelitev bogastva podjetja med zaposlene daje večjo stabilnost na finančnih trgih. Lastništvo zaposlenih je pomemben motivacijski faktor v podjetju, če zaposleni vidijo povezanost svojih prizadevanj z rezultati podjetja in s prejetimi nagradami. Optimalne rezultate dosežemo, ko se v poslu razvije kultura participacije. Koristi imajo tudi drugi delničarji zaradi boljših zmogljivosti, ki jih zagotavlja participacija (EFES).

EFES (*European Federation of Employee Share Ownership*) je evropska krovna organizacija za delničarstvo zaposlenih lastnikov – podjetij, sindikatov, strokovnjakov, raziskovalcev, institucij in na splošno vseh, ki si prizadevajo za spodbujanje lastništva zaposlenih in delavske participacije v Evropi. Ta organizacija že nekaj let pripravlja izbor 100-tih največjih gospodarskih družb po odstotku lastništva zaposlenih v Evropi.

Izbor je razdeljen na dva dela ***Eurocap 100***, ki zajema 100 največjih evropskih podjetij glede deleža kapitala v lasti zaposlenih in ***Euroemp 100***, ki se osredotoča na večinski delež lastništva zaposlenih v posameznih podjetjih in podjetja razvršča glede na celotno število zaposlenih.

Podjetja iz izbora *Eurocap 100* za leto 2006 predstavljajo:

- 105 bilijonov evrov kapitala, ki je v lasti zaposlenih. Izraženo v odstotkih to pomeni povprečno 3,02 odstotkov kapitala podjetij.
- 8.401.799 zaposlenih (če vzamemo 4 osebe na družino kot povprečje, lahko rečemo, da je tukaj zajetih 35 milijonov ljudi, kar pomeni 10 odstotkov celotne evropske populacije)
- 12.496 € na zaposlenega

Med temi stotimi podjetji, med katerimi velja izpostaviti: UBS, Total, Novartis, Mondragon, Deutsche Bank, Société Générale, BNP Paribas, Crédit Agricole, AXA in Bouygues, je 32 francoskih, 26 britanskih, 10 nemških, 8 italijanskih, 5 švicarskih, 3 nizozemska, irska in španska, 2 avstrijski, belgijski, švedski in po eno podjetje iz Poljske in Luksemburga. Zaposleni v teh podjetjih posedujejo 6,16 odstotkov kapitala podjetij, kar pomeni 43.357 € v povprečju na posameznega zaposlenega. Prevlada francoskih podjetij je logična posledica z zakonom določene obvezne udeležbe zaposlenih pri dobičku družbe za vse družbe, ki imajo več kot 50 zaposlenih.

Na listi *Euroemp 100* za leto 2006 so podjetja, ki imajo 50 odstotkov ali večji delež lastništva zaposlenih. Med njimi so podjetja, ki imajo tudi po 75.000, 65.000 ali 20.000 zaposlenih. Na listi prevladujejo srednje velika podjetja, predvsem kooperative ali podjetja odkupljena z notranjimi odkupi zaposlenih. Celotna lista Euroemp 100 zajema trenutno 340.000 zaposlenih. Ta številka raste iz leta v leto. V primerjavi s podatkom iz leta 2005 se je v letu 2006 povečala za 7,4 odstotkov.

Italija je na lestvici Eurocap 100 slabo zastopana. Na njej je le 8 italijanskih podjetij, prvo pa zaseda šele 40. mesto z 774 milijoni evrov kapitala v rokah zaposlenih (5,89% celotnega kapitala). Bančni

sektor je v Evropi med glavnimi subjekti poročila EFES, s 5 bankami na prvih 10 mestih z vrednostmi kvot v lasti zaposlenih, ki se gibljejo med 5 in 8% celotnega kapitala. Zato lahko rečemo, da Italija predvsem v bančnem sektorju precej zaostaja za evropskim trendom.

Na lestvici Euroemp 100 pa je Italija veliko boljše zastopana. V bistvu Italijo zastopajo samo kooperative produkcije in dela, kot oblika lastništva zaposlenih (CSSPD 2004).

Na listi Euroemp 100 najdemo tudi pet slovenskih podjetij, od katerih so kar tri med prvimi štiridesetimi največjimi. To so ETI Elektroelementi iz Izlake s 1.224 zaposlenimi, ki je na 31. mestu, Kovinoplastika iz Lože s 1.168 zaposlenimi je le mesto za ETI, Domel d.d. iz Železnikov z 900 zaposlenimi pa je na 40. mestu. Na 56. mestu najdemo še KPL iz Ljubljane s 469 zaposlenimi in na 98. mestu Etiketo iz Žirov z 200 zaposlenimi. Lani je bil na tovrstni listi tudi Iskraemeco iz Kranja, ki pa je trenutno v postopku prisilne poravnave.

Podjetja, ki so na listi zajeta, predstavljajo le t.i. vrh ledene gore, je pa v Evropi še precej več podjetij, ki imajo določen delež lastništva zaposlenih, pa jih na tej listi ni. Izbor je bil namreč narejen iz baze 2.000 največjih evropskih podjetij, ki so uvrščena na borzo in 200 največjih, ki jih na borzah ni.

Tisoč največjih evropskih podjetij, kjer je lastništvo že prepoznavno, kar pomeni, da imajo zaposleni v rokah vsaj odstotek kapitala podjetja, zaposluje 30 milijonov ljudi. Če vzamemo za povprečje štiri člane na družino, to pomeni eno četrtno celotne evropske populacije. Glede na rezultate predstavljene raziskave lahko izpeljemo, da ima 89,9 odstotkov največjih evropskih podjetij vpeljano lastništvo zaposlenih, 80 odstotkov podjetij pa ima delniške opcije. 1,72 odstotkov kapitala je tako v lasti zaposlenih, kar pomeni, da zaposleni posedujejo 158 bilijonov evrov kapitala v podjetjih. V povprečju to pomeni, da ima zaposleni v povprečju v lasti 5.300 evrov vrednosti kapitala podjetij. V treh najvišje uvrščenih državah so odstotki po posamezni državi naslednji: Francija 3,69 odstotkov, Irska 2,8 odstotkov in Avstrija 2,48 odstotkov. V denarju to pomeni, da ima zaposleni na Irskem v povprečju v lasti 13.600 evrov kapitala, v Švici 11.800 € in v Franciji 9.050 €.

V številnih največjih podjetjih je delež lastništva zaposlenih zanemarljiv, saj je v lasti zaposlenih manj kot odstotek premoženja podjetja. Nezanemarljiv oziroma pomemben delež lastništva zaposlenih pomeni, da imajo zaposleni v lasti vsaj odstotek kapitala podjetja in takšen delež najdemo v 35,4 odstotkih največjih evropskih podjetjih. V 17,7 odstotkih največjih evropskih

podjetjih je delež kapitala v lasti zaposlenih 3 odstotni in v 6,4 odstotkih podjetij lahko rečemo, da gre za strateški ali kontrolni delež, ker je v lasti zaposlenih vsaj 6 odstotkov kapitala podjetja.

Lastništvo zaposlenih prevladuje v 61 odstotkih največjih podjetij na Irskem, v 55 odstotkih britanskih podjetij, 53 odstotkih finskih, in 51 odstotkih francoskih. Znotraj razpona 25 do 35-tih odstotkov deleža lastništva zaposlenih pa najdemo Norveško, Nemčijo, Švico, Avstrijo in Dansko. Belgija ima 18 odstotni delež, Italija 20, Češka 17, Španija 15 odstotni.

Na lestvici Euroemp so razvrščena največja podjetja katerih lastništvo je v rokah zaposlenih s preko 50% ali več. Na tej lestvici je na prvem mestu Mondragon Corporacion Cooperativa z 78.455 zaposlenimi (EFES 2006).

3. KOOPERATIVE V EVROPI

»Registri podjetij težijo k podcenjevanju pomembnosti kooperativ v Evropi. Kooperative namreč prevzemajo mnogovrstne pravne oblike, poleg tega pa v nekaterih državah članicah EU ni nobenega specifičnega zakona o kooperativah. Zaradi tega se veliko kooperativ ne pojavlja v statistikah« (EK 2001: 6)

Kot že rečeno, je bilo v EU15 (po podatkih v EK 2001: 6) približno 132.000 kooperativ z 83.5 milijonov članov. K tem je treba prišteti še 23 milijonov članov iz novih držav članic. Kooperative zaposlujejo približno 2,3 milijone ljudi v Evropski uniji (približno 2,3% plačanega dela s polnim delovnim časom). Delež kooperativ pri zaposlovanju pa se giblje od 4.58% v Španiji in 4.48% na Finskem, do 0.57% v Grčiji ter 0.66% v Veliki Britaniji.

Iz podatkov za leto 2004 (Unioncamere 2006: 6) pa je razvidno, da je v EU27 300.000 kooperativ s 4.8 milijonov zaposlenih.

Najnovejši podatki iz leta 2005 po (Cooperatives Europe 2005-2006: 19) govorijo o 245.000 kooperativah, 144 milijonih članov in 4.7 milijonih zaposlenih v EU27.

Hansmann (v EK 2001: 6) trdi, da so kooperative prav gotovo pomemben element moderne tržne ekonomije. Njihov tržni delež je višji na bolj razvitih tržiščih kot pa v manj razvitih ekonomijah. Same so tudi pripomogle k večjemu razvoju, o čemer priča tudi dejstvo, da je v Združenih državah Amerike 47.000 kooperativ z več kot 100 milijoni članov. Več kot 20 kooperativ v ZDA pa dosega letne prodaje, ki presegajo eno milijardo dolarjev.

3.1. Tendence in strukturne spremembe v razvoju kooperativ - konkurenca, koncentracija in rast

V mnogih sektorjih, v katerih delujejo kooperative, je tendenca koncentracije in konkurenčnosti precej močna. Najbolj je to opazno v trgovanju na drobno, v živilski industriji, bankah in zavarovalnicah.

V zadnjih letih so se mnoge kooperative združile in koncentrirale svojo dejavnost tako na nacionalni kot na transnacionalni ravni, tudi v državah izven EU. Med glavnimi izzivi, ki čakajo kooperative v prihodnje, je ta, kako bodo znale pravilno odreagirati na čedalje večjo mednarodno konkurenčnost in koncentracijo ter kako bodo izboljšale svojo kompetitivnost ter internacionalizacijo, obenem pa ščitile pravice in dolžnosti svojih članov/lastnikov. (EK 2001: 7)

3.2. Inovativne uporabe kooperativ

V Evropi in v drugih razvitih ekonomijah je podjetniška oblika kooperative v nekaterih primerih inovativno uporabljena. V nekaterih primerih dobro delujejo v nacionalnem kontekstu iz razlogov, ki so vezani na njihovo lokacijo, nekatere pa uspešno delujejo zaradi kooperativne narave in bi lahko delovale tudi drugod (EK 2001: 9-10).

- V Španiji in na Japonskem upravljajo kooperative veliko šol in dovoljujejo članom (staršem in/ali učiteljem), da vplivajo na samo upravljanje;
- V ZDA že vrsto let delujejo kooperative uporabnikov, kot na primer kooperative, ki preskrbujejo z elektriko 26 milijonov članov po lastni ceni;
- Socialne kooperative, ki v Italiji in srednji Evropi dajejo zaposlitev prizadetim in članom marginalnih družbenih skupin;
- Kooperative v franšizi so se razvile v ZDA, nekatere pa delujejo tudi v Evropi (npr. nek fast food v franšizi na Finsken). V ZDA pa so v nekaterih primerih franšizne verige kupili »franšizorji« sami. Kooperative dobaviteljev največjih avtomobilskih proizvajalcev na Japonskem nudijo manjšim pod-pogodbenikom večjo pogodbeno moč, kar omogoča, da preprečijo prekinitve dobave;

- V ZDA in na Japonskem nudijo »univerzitetne kooperative« razne storitve študentom, kot na primer možnost nakupa ali najema stanovanja ter svetovanje (med temi je tudi znana univerza Harvard);
- V Italiji in Franciji dajejo komercialne trgovine možnost majhnim tovarnam in posameznim obrtnikom, da lahko prodajajo svoje izdelke po Internetu;
- V Švedski delujejo »babysitting kooperative«, ki omogočajo staršem, ki so zaposleni, da si vzajemno organizirajo varstvo otrok. Take kooperative in tiste, ki nudijo pomoč ostarelim, med drugim omogočajo ženskam, da se zaposlijo in pridejo do vira dohodka;
- Kooperative trgovcev na drobno, z železnino in orodjem (»hardware cooperatives«) pomagajo v ZDA več sto lastnikom majhnih neodvisnih trgovin, da lahko konkurirajo z velikimi distribucijskimi verigami;
- Skupine, ki združujejo kupno moč posameznikov in podjetij (npr. ACE Hardware in Dunkin Donuts) v ZDA, omogočajo majhne transakcije za nakup po nižjih cenah, obenem pa se ščitijo pred morebitno prekinitvijo dobave;
- Kooperativne organizacije, ki se ukvarjajo z zdravstvom, nudijo zdravstvene storitve 1,4 milijonom ameriških družin, precej pomembne pa so tudi v Španiji;
- V mnogih umetniških in kulturnih krogih so sami umetniki ustanovili kooperative, da bi lahko posredovali svoja dela. V Franciji je na primer več kot 50 kooperativnih gledališč, med katerimi tudi mednarodno priznan »Théâtre du Soleil«. Kooperativna oblika zagotavlja popolno umetniško svobodo;

4. KOOPERATIVE V ŠPANIJI

Prva španska kooperativa je bila ustanovljena leta 1838 in je združevala živinorejce. Shaffer (1999) meni, da so glavne oblike novonastalega kooperativnega gibanja že od vsega začetka slonele na sektorjih produkcije in potrošnje. Prva združenja so bila socialistično usmerjena. Regionalne kooperativne strukture, ki so še danes pomembna značilnost španskega kooperativističnega sistema, so se najprej pojavile v Kataloniji leta 1898. V kratkem so se diverzificirale v sektorje kmetijstva, potrošnje, bančništva, stanovanjskih kooperativ ter produkcije in dela. Prvi nacionalni kongres kooperativ je bil leta 1913 in izpostavil javnosti politične, regionalne in sektorske razlike različnih oblik. Leta 1928 je bila ustanovljena državna federacija kooperativ, ki je predstavljala Španijo pri ICA (Mednarodno združenje kooperativ) do obdobja državljanske vojne.

Po zmagi Franca leta 1942 je omenjeno federacijo nadomestila nova vladna struktura. Nova vlada je ukinila tudi ostale regionalne in sektorske federacije, ki so takrat predstavljale 2200 kooperativ. Čeprav pod političnim pritiskom Francovega režima (mnogo predsednikov kooperativ je zbežalo v tujino, saj so se bali za lastno življenje) so španske kooperative nadaljevale z delovanjem. Poročilo mednarodne organizacije ILO iz leta 1972 navaja, da so leto prej prešteli 14.984 kooperativ in več kot 2,6 milijonov članov (približno 8,5% prebivalstva). Leta 1975 se je s smrtjo Franca zaključilo obdobje fašistične diktature iz z njim tudi kooperativna struktura, ki jo je sam vsilil.

Regionalne multisektorske federacije so prišle spet na površje kot pomembni elementi kooperativnega gibanja. Njim so se pridružile še nove ali obnovljene federacije. Sledil je nastanek Španske konfederacije kooperativ, ki je prevzela vodilno vlogo na državni ravni. (Shaffer 1999)

4.1. Mondragon Corporacion Cooperativa

Mondragon Corporacion Cooperativa (MCC) je med najbolj poznanimi in uspešnimi kooperativami na svetu.

Čeprav je prva mondragonska kooperativa nastala leta 1956, lahko o Mondragon Corporacion Cooperativa govorimo od leta 1991 dalje, ko so se mondragonske kooperative združile v veliko mrežo kooperativ in preoblikovale njihovo organizacijsko strukturo.

MCC je poslovna družba, sestavljena iz 264 družb, ki so organizirane v tri sektorje: finančni, industrijski in distribucijski, skupaj z raziskovalnim in izobraževalnim. MCC je skupni rezultat pogledov mladega duhovnika Arizmendiariete in solidarnostnega navora vseh članov-delavcev, ki so v 50. letih spremenili majhno delavnico parafinskih peči v vodilno industrijsko družbo v Baskiji in sedmo v Španiji z več kot 13 milijardami evrov prometa in 81.880 zaposlenimi ob koncu leta 2006.

MCC je poslovna družbena organizacija, ki konkurira na svetovnih trgih in pri svojem poslovanju uporablja demokratične metode. To velja tudi, pri ustvarjanju delovnih mest, pri osebni in poklicni promociji zaposlenih z obvezo skupne rasti v socialnem okolju. (Cobo 2006)

Tabela 4.1: Glavni ekonomski podatki za leta od 2003 do 2005

	2003	2004	2005	Letna Variacija 2003-2004	Letna Variacija 2004-2005
RAZVOJ POSLOVANJA					
MCC: Bilančna vsota	16.309	18.593	22.977	14,00	23,60
MCC: Lastniški kapital	3.281	3.757	4.226	14,50	12,50
MCC: Konsolidirani rezultati	411	502	545	22,10	8,60
Sredstva s katerimi upravlja Caja Laboral	9.247	10.042	11.036	8,60	9,90
Lagun-Aro: Kapital	2.766	2.995	3.303	8,30	10,30
Skupen obseg prodaje (industrijske in distribucijske)	9.655	10.459	11.859	8,30	10,40
MCC: Skupne investicije	847	730	866	-8,6	18,60
ZAPOSLENOST					
MCC: delavna sila ob koncu leta	68.260	70.884	78.455	3,08	10,70
% članov glede na celoto delavne sile	80,4	81,1	81	0,90	-0,10
% žensk glede na celoto članov	44,1	44,3	41,9	0,40	-5,40
Stopnja nesreč in poškodb v industrijskem sektorju	70,0	62,3	58,4	-9,00	6,40
UDELEŽBA					
Skupni kapital zaposlenih članov	1,37	1,5	2,01	9,05	34
Št. zaposlenih članov v upravi	803	826	835	2,9	1,1
SOLIDARNOST					
Sredstva namenjena za socialne aktivnosti	26	25	33	-1,0	32
Št. študentov v MCC izobraževalnih centrih	7.954	8.154	7.642	2,5	-6,3
ODGOVORNO UPRAVLJANJE Z OKOLJEM					
Št. veljavnih certikatov ISO 14000	33	38	42	15,00	10,5
Št. veljavnih certifikatov EMAS	4	4	4		
PRIHODNJE OBVEZE					
Vrednost.	5,2	5,1	5,5		7,8
Št. tehnoloških centrov v MCC	10	10	11		10

Vir: MCC 2006.

V tabeli 4.1 so prikazani najpomembnejši ekonomski podatki poslovanja mondragonskih kooperativ v letih od 2003 do 2005. Vsi kazalniki, od razvoja poslovanja, zaposlenosti, udeležbe, solidarnosti, odgovornega upravljanja z okoljem do prihodnjih obvez, kažejo pozitiven in naraščajoči trend. Med redkimi negativnimi vrednostmi sta upad deleža žensk in članov glede na celoto delovne sile v letih 2004 – 2005. Posebno zanimiv je podatek o upadu števila zaposlenih članov glede na celoto delovne sile, kar bom komentiral v nadaljevanju. Poleg tega bom tudi bolj jasno prikazal in komentiral najpomembnejše kazalnike razvoja poslovanja in zaposlenosti, s pomočjo grafov.

Kanjuo-Mrčela (1999: 283) ugotavlja, da je »Mondragon združenje kooperativ, ki je po strukturi in funkcijah celovito toda hkrati odprto navzven«. Za njegovo uspešno realizacijo je bila poleg socialnih, političnih in verskih motivov pomembna tudi tradicija kovinske industrije, vsekakor pa je bilo zelo pomembno dejstvo, da je celotna ideja nastala okoli močnega »projekta družbenogospodarskega razvoja« (Kanjuo-Mrčela 1999: 283). Temelj celotnega projekta je bila tehnična šola, ki so jo ustanovili in financirali prebivalci Mondragona, vasice v Baskiji, dežele na severu Španije. Z leti so organizirali socialna združenja, ki so temeljila na demokratičnih bazah. Ta združenja so predvidevala soodločanje ter dialog med člani in so bistveno pripomogla k usposabljanju ljudi, kar je privedlo do nastanka kooperativ v naslednjih letih. »Oakeshott (Kanjuo-Mrčela 1999: 283) poudarja pomen zaupanja in solidarnosti, ki sta botrovala nastanku kooperativ v Mondragonu. Majhni klubi prebivalcev (chiquitoes) so bili vir idej, začetnega kapitala in moralne podpore novih podjetij«. Kanjue-Mrčela pa ugotavlja, da so »izobraževanje in usposabljanje, ter uporaba novih tehnologij značilnosti, na katerih temelji mondragonski uspeh«.

Prva kooperativa Ulgor je nastala na pobudo petih bivših učencev tehnične šole leta 1956. To podjetje je proizvajalo parafinske peči, danes pa je med vodilnimi španskimi podjetji bele tehnike. Ta in druge novonastale kooperative so se v nekaj letih precej razvile na ugodnih lokalnih in regionalnih trgih. Arizmendiarieta je prepričal ustanovitelje naj ustanovijo lasten bančni zavod. To jim je tudi uspelo leta 1959 z ustanovitvijo Ljudske banke delavcev (Caja Laboral Popular, CLP), »edine uspešne in demokratično strukturirane banke v svetu« (Oakeshott v Kanjue-Mrčela 1999: 283), ki je igrala v nadaljnje glavno vlogo pri razvoju kooperativnega gibanja. Kanjue-Mrčela ugotavlja, da je imela CLP tri pomembne funkcije:

- Omogočiti kooperativam dostop do za razvoj potrebnega kapitala.

- Funkcijo socialno zavarovalne ustanove; diverzificirala je tveganje zaposlenih v posameznih kooperativah.
- Koordinacijo in razvoj celotnega kompleksa.

Tudi Boškovič (1992: 43) poudarja predvsem pomen CLP-ja, in drugih kooperativ, ki skrbijo za socialno varstvo, izobraževanje ter raziskovanje in ga umešča v širši koncept podpornih struktur kooperativ. Cornfort (v Boškovič 1992:43) tako meni, da so se sočasno s kooperativami pojavile bolj ali manj pomembne podporne strukture. Njihove funkcije razdeli na ekonomske in politične. Prve vključujejo na primer zagotavljanje kooperativam zunanja finančna sredstva in izobraževanje na področju kooperacije. Druge pa vključujejo lobiranje, pogajanje z institucijami in druge oblike iskanja konsenza.

Bogetić (v Boškovič 1992: 44) dodaja še tri razloge, zakaj so podporne organizacije pomembne:

- »Omogočajo večjo raznolikost proizvodnih dejavnosti, ki so bile pred nastankom CLP relativno skromne,
- Zagotavljajo vrsto storitev, ki bi morale proizvodne kooperative sicer poiskati na trgu, predvidoma celo pod neugodnimi pogoji,
- Gre za povezavo med industrijskimi kooperativami in lokalno skupnostjo, v kateri te delujejo«.

Sredi 60. let je bilo v Mondragonu že več kot 30 kooperativ in vse so bile povezane z novo banko. Nastale so upravne in inženirske šole, mreža trgovin Eroski in druge pobude.

Na začetku so bile kooperative precej samostojne, sredi 80. let pa so se zavedali, da začenja njihova struktura slabeti. Izzivi globalizacije in vključevanja Španije v EU so privedli do večje povezanosti, koordinacije, vzajemne pomoči in nastanka globalne korporativne strukture. Leta 1991 je tako nastala MCC.

Kasmirjeva (po Schweickart 1998/1999: 597-601) ugotavlja, da so v začetku 90. let mondragonske kooperative (MCC) postale vodilna ekonomska sila in največja korporacija v baskovski deželi ter deseta najmočnejša v Španiji. K temu dodaja:

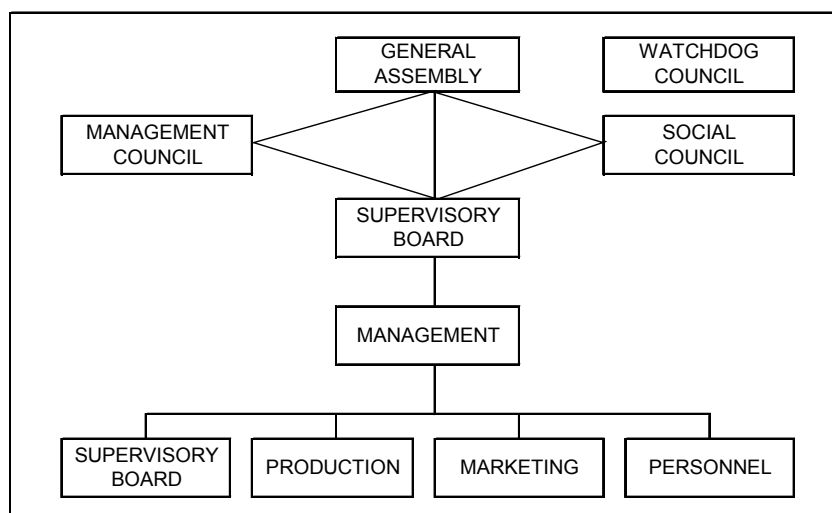
- Oddelek proizvodnih sredstev je v Španiji vodilni v sektorju kovinskega orodja za rezanje, kakor je vodilni tudi oddelek za proizvodnjo bele tehnike;

- Inženirji MCC so zgradili tovarne na Kitajskem, v severni Afriki, na Srednjem vzhodu in v Latinski Ameriki;
- Caja Laboral je bila vključena v seznam stotih najmočnejših finančnih ustanov na svetu, glede na svoje razmerje premoženje/dobiček;
- Ikerland je edino špansko raziskovalno podjetje ki je sodelovalo z NASO;
- Eroski je odprla več veleblagovnic kakor katerakoli druga skupina, ki prodaja na drobno v Španiji.
- Escuela Polytecnico s svojimi 2000 vpisanimi študenti smatrajo za najboljšo tehnično šolo v državi.

3.1.1. Struktura in delovanje mondragonskih kooperativ

Glas (1991: 15) piše, da je generalna skupščina MCC sestavljena iz vseh članov in izvoli kontrolni svet in nadzorni odbor, ta pa izvoli menedžment. Za komunikacijo med člani in menedžmentom skrbi svet delavcev, ki predstavlja interese delavcev in katerega člani so izvoljeni neposredno v oddelkih kooperative. Kontrolo nad menedžmentom in upravo pa opravlja nadzorni svet.

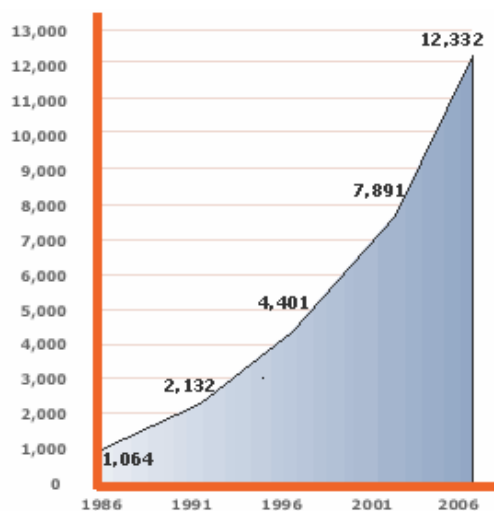
Slika 4.2: Organizacijska struktura mondragonskih kooperativ

Vir: Ferfila (1999).

Ta velika mreža kooperativ se deli na tri velike dele: finančni, industrijski in distribucijski del.

Graf 4.3: Zgodovinski razvoj finančnega oddelka: sredstva, ki jih upravlja Caja Laboral (v milijonih evrov)

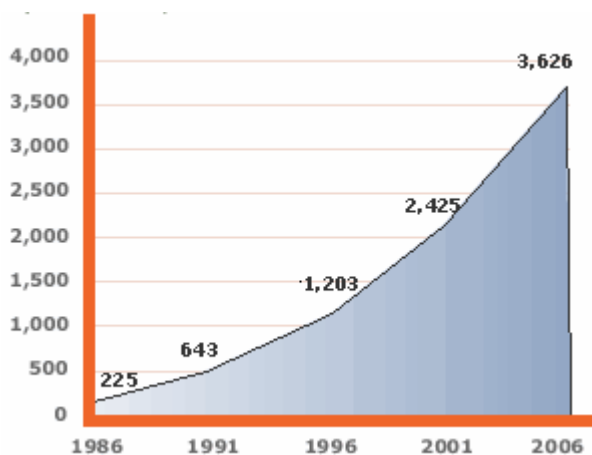

Vir: MCC 2007.

Iz grafa je razvidno, da so se od leta 1986 do leta 2006 sredstva, ki jih upravlja Caja Laboral, povišala od 1064 na 12.332 milijonov evrov. Zanimivo je, da se sredstva skoraj podvojijo vsakih 5 let, kar potrjuje izredno uspešno delovanje te nenadomestljive podporne strukture.

Za socialno varstvo članov kooperativ ter njihovih vzdrževanih, skrbi kooperativa Lagun Aro. Nudi tako socialno podporo kot zdravstveno zavarovanje in pokojnine.

Graf 4.4: Zgodovinski razvoj Lagun-Arovega kapitala (v milijonih evrov)

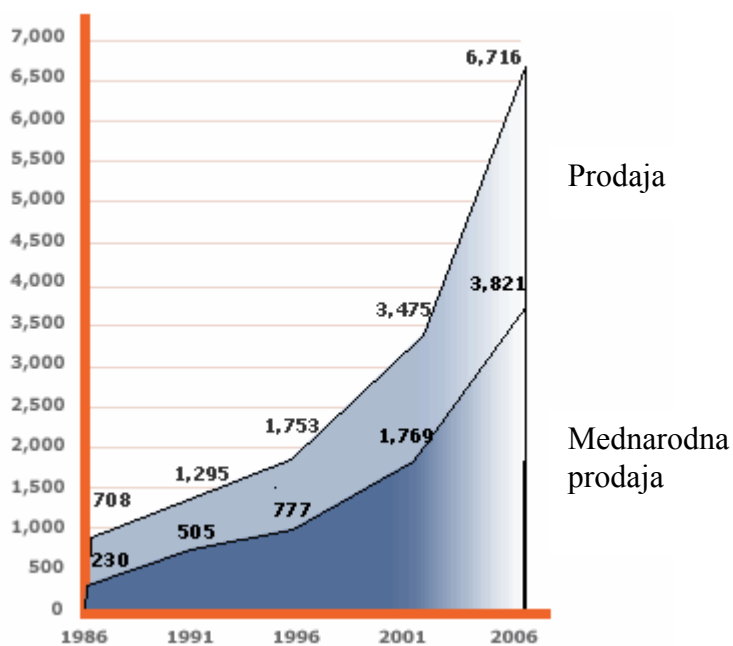

Vir: MCC 2007.

Iz grafa je razvidno, da kapital Lagun Aro od leta 1986 nenehno narašča in je leta 2006 dosegel 3.626 milijonov evrov.

Industrijski oddelek, ki je sestavljen iz mnogih kooperativ, med katerimi je najvažnejša kooperativa Fagor. Sama je razdeljena na preko 15 kooperativ po oddelkih in državah.

Graf 4.5: Zgodovinski razvoj industrijskega oddelka: prodaja in mednarodna prodaja (v milijonih evrov)

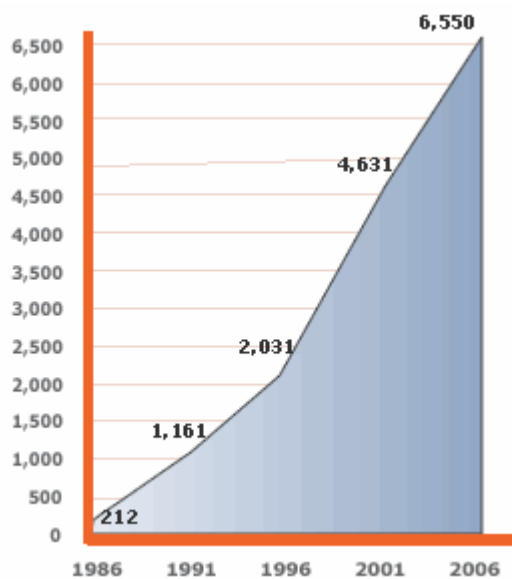

Vir: MCC 2007.

Ta graf prikazuje rast prihodkov industrijskega oddelka. Tako domača kot mednarodna prodaja sta dosegli v obdobju 2001-2006 precejšen porast.

Tudi distribucijski oddelek je sestavljen iz mnogih kooperativ, med katerimi izstopa mreža trgovin na drobno Eroski.

Graf 4.6: Zgodovinski razvoj distribucijskega oddelka: prodaja (v milijonih evrov)

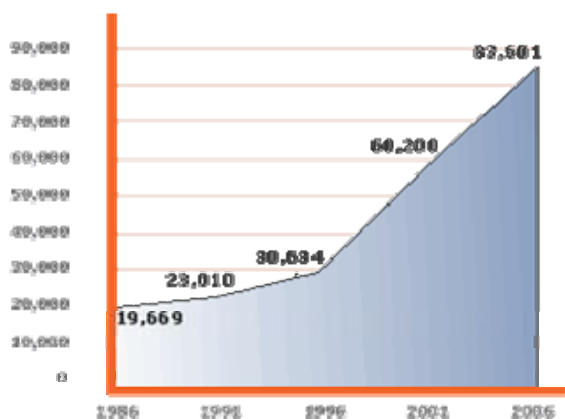

Vir: MCC 2007.

Graf prikazuje rast prodaje distribucijskega oddelka. Leta 1986 je znašala 212 milijonov evrov, od leta 1995 dalje pa je enakomerno naraščala do 6.550 milijonov evrov v letu 2006.

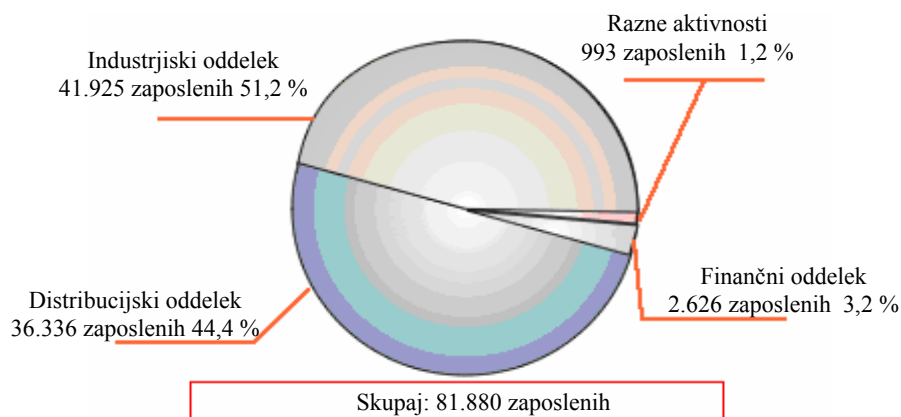
Tudi število zaposlenih stalno narašča, kar je lepo razvidno iz grafa 4.7. Treba je seveda opozoriti, da začne število posebej naraščati po letu 1991, ko nastane korporacija mondragonskih kooperativ (MCC). Rast števila zaposlenih dobi še dodaten zagon po letu 1996, ko začnejo mondragonske kooperative s širjenjem in decentralizacijo produkcije ter internacionalizacijo. Kot bom kasneje pojasnil, se od tega leta dalje začneja večati tudi razlika med številom zaposlenih članov in številom zaposlenih ne-članov. Vsekakor se je v obdobju od 1996 do 2006 število zaposlenih povečalo od 30.000 do približno 80.000, kar je v vsakem primeru zanimiv podatek.

Graf 4.7: Zaposlovanje v mondragonskih kooperativah do 31.12.2005. Evolucija zaposlovanja (začasni podatki za leto 2006)

Vir: MCC 2007.

Graf 4.8: Razporeditev zaposlenih glede na njihovo dejavnost (začasni podatki za leto 2006)

Vir: MCC 2007.

Kot je razvidno iz grafa je največ zaposlenih v industrijskem sektorju s skoraj 42.000 zaposlenimi, kar znaša 51,2% vseh zaposlenih. Sledijo mu distribucijski sektor s 44,4% zaposlenih, daleč za njima pa še finančni sektor s 3,2% zaposlenih in 1,2% zaposlenih v raznih aktivnostih v sami korporaciji. Naj še opozorim, čeprav iz grafa to ni razvidno, da je v zadnjih dveh letih število zaposlenih največ naraslo v industrijskem sektorju, torej tam, kjer so vplivi globalizacije najmočnejši.

V Mondragonu so razvili tudi centre za razvoj, kar bistveno pripomore k nenehnemu dvigovanju tehnološke ravni. Poleg tega imajo razvito izobraževalno strukturo in Univerzo v Mondragonu, ki jim stalno dovaja izobraženo osebje za kooperative.

»Finančna struktura mondragonskih kooperativ je uspešen poskus uravnovešanja individualnih interesov zaposlenih članov in skupnih interesov kooperative« (Kanjuo-Mrčela 1999: 285) Vsak, ki hoče postati član, mora izpolnjevati poklicne zahteve, dobiti privoljenje uprave in plačati enkratno članarino, ki po donosnem indeksu številka 1 znaša za leto 2006 dobrih 12.500 evrov. (<http://www.mcc.es/ing/contacto/faqs.html#>)

Boškovič (1992: 36) piše, da se 20% članarine takoj usmeri v kolektivne rezerve, ostalo pa na osebni kapitalni račun člana. Kanjuo-Mrčela (1999: 285) in Cheney (2001-2002: 4) opozarjata, da se na osebne kapitalske račune lahko razdeli do 70% ustvarjenih dobičkov, prav tako pa se lahko iz njih črpa najmanj 70% sredstev za pokrivanje izgube. Člani lahko svoj vložek dvignejo ob upokojitvi (izjemoma tudi prej) ali ob zapustitvi kooperative.

Morebitni ustvarjeni presežek kooperativ se deli na tri dele: najmanj 20% se nameni za kolektivne rezerve, vsaj 10% gre v socialne, kulturne in izobraževalne projekte v lokalni skupnosti (med 2001 in 2005 je ta znesek znašal skoraj 150 milijonov evrov) in največ 70% gre lahko na osebne kapitalske račune. (Thomas v Boškovič 1992: 36-37) Na slednje se izplačuje približno 6% obrestna mera.

Zaposleni imajo torej tri vire dohodka: plače, povratek deleža na dobičku in interese od denarja, ki so ga investirali v kooperativo. (White 1998: 2)

Nizek začetni razpon plač 1:3 se je zaradi izgube kupne moči njihovih menedžerjev in uvedbe dohodninskega davka postopoma zvišal do razmerja 1:6.

Kanjuo-Mrčela (1999: 285) navaja, da je zaposlenim v Mondragonu »zagotovljena visoka varnost delovnih mest in tudi nadomestilo v primeru brezposelnosti«.

Njihova poslovna filozofija odseva njihove kooperativne vrednote: kooperacijo, participacijo, socialno odgovornost in inovacijo. (<http://www.mcc.es>)

Oakeshott (Kanjuo-Mrčela 1999: 284) ugotavlja, da upoštevajo mondragonske kooperative v strukturi in organizacijskih principih naslednja pravila:

1. demokratično samoupravljanje, grajeno od spodaj navzgor,
2. učinkovit menedžment,

3. solidarnost in komunikacijo med menedžmentom in delavci ter splošno solidarnost znotraj podjetja,
4. kapitalsko udeležbo zaposlenih kot posameznikov (osebni kapitalski računi), ki so ločeni od skupnega deleža zaposlenih v podjetju,
5. varnost zaposlitve in delovna pravila in disciplina,
6. solidarnost med kooperativami in skupinska koordinacija,
7. solidarnost v okviru lokalne skupnosti in z zaposlenimi v podjetjih zunaj kompleksa kooperativ,
8. politiko »odprtih vrat« - maksimalno ustvarjanje delovnih mest.

MCC je odprta do vseh žensk in moških, ki sprejmejo njihova temeljna načela.

George Cheney (2001/2002: 5-7) navaja 10 temeljnih načel, ki so jih sprejeli na prvem kongresu MCC-ja 2. in 3. oktobra 1987:

- Odprt pristop
- Demokratična organizacija
- Suverenost dela
- Podrejenost kapitala delu
- Soudeležba pri upravljanju
- Uravnoteženo in pravično plačilo dela
- Medkooperativno sodelovanje
- Družbena transformacija
- Univerzalnost
- Izobraževanje

Ferfila (1999: 314, 315) opozarja, da je uspeh mondragonskih kooperativ v veliki meri odvisen od baskovske kulture in zgodovinsko pogojene socialne solidarnosti. Od nekdaj so se Baski borili za svobodo pred fevdalno gospodo, kralji in kasneje španskimi diktatorji. Veliko vlogo je imela je imela pri oblikovanju baskovske kulture tudi katoliška cerkev. Mnogi, ki so se ukvarjali s preučevanjem Mondragona, menijo, da gre za specifično družbo, kjer je takšna oblika lahko uspešna. Zaupanje med Baski je zelo močno. Veljajo za zelo delavne in marljive ljudi. Raziskovalci so ugotovili, da je posnemanje mondragonskega modela drugje v svetu precej neuspešno, če ne upoštevamo posebnosti baskovske družbe.

Tako Kanjuo-Mrčela (1999: 287) kot podatki iz njihove spletne strani (<http://www.mcc.es/ing/contacto/faqs.html#>) opozarjajo, da najnovejši tržni izzivi kot globalizacija in decentralizacija produkcijskih obratov prinašajo tudi negativne posledice in zahtevajo od mondragonskih kooperativ odmike od osnovnih kooperativnih principov. Naj omenim, da približno polovica podjetij povezanih v MCC niso kooperative in da polovica zaposlenih niso člani. Vodstvo Mondragona sicer trdi, da so mnogi le začasno ne-člani in da večina v 2-3 letnem obdobju dobi članstvo. Razloge odmika od osnovnih kooperativnih principov pripisuje:

- pomanjkanju primerne kooperativne zakonodaje v deželah, kjer so se razširili;
- dejstvu, da je bilo veliko novih podjetij ustanovljenih v sodelovanju z drugimi podjetji (joint venture);
- predvsem pa dejstvu, da so za ustanovitev kooperative potrebni kooperanti, člani, ki zaupajo in razumejo kooperativno kulturo, kar je kratkoročno nemogoče doseči predvsem na tako različnih lokacijah.

Shafer (2001: 31) se s tem strinja in piše, da je precej težavno prepričati nekega Mehičana ali Brazilca, da bi plačal za delo. Kljub temu pa bodo v Mondragonu s politiko širjenja še nadaljevali, saj je nedvomno pokazala ekonomske rezultate.

Tudi Cheney (2001/2002: 8-9) se sprašuje, kakšna bo bodočnost delavske demokracije v Mondragonu. Sam ugotavlja, da se je z nastankom korporativne menedžerske nadstrukture leta 1991 korporativna strategija znotraj MCC-ja precej centralizirala in privedla do nekaterih sprememb:

- povečevanja razlik v plačah;
- geografsko in lokalno povezanost zamenjuje sektorska povezanost;
- prihaja do sodelovanja med kooperativami z navadnimi podjetji, kar vnaša značilnosti kapitalističnih podjetij.

Navedeni trendi, globalizacija in internacionalizacija ogrožajo identiteto in solidarnost kooperativ. Menedžerji trdijo, da so internacionalizacija, rast in kompetitivnost edini možni odgovori na nenehne zahteve vse bolj globaliziranega trga. Istočasno tudi kulturne spremembe kot sekularizacija družbe, rast potrošništva in karierizem vplivajo na organizacijske spremembe kooperativ.

Cheney meni, da obstajajo pozitivne in negativne posledice postopnega preoblikovanja kooperativ od stanja, v katerem so zaposleni udeleženi pri odločanju v to, kar sam imenuje »marketizacija« delavske participacije.

Pozitivne so:

- priznavanje pritiskov s strani trga;
- večji odziv na potrebe, ki jih potrošniki zaznavajo;
- povečana konkurenčnost posameznih obratov;
- enotnost ciljev zaposlenih;
- podjetništvo na nivoju individualnega in skupinskega dela.

Negativne so:

- podrejanje vloge zaposlenega s pretiranim poudarkom na zunanjih in notranjih trgih;
- zmanjševanje možnosti globljega sodelovanja tako znotraj kot tudi med kooperativami;
- zamenjava glavnih družbenih vrednot organizacije zaradi obsedenosti z učinkovitostjo;
- povečanje odgovornosti in stresa zaposlenih brez izrazitega povečanja njihovega samoodločanja;
- zanemarjanje vloge, ki jo lahko ima veliko podjetje pri širjenju družbenih vrednot in oblikovanju trga.

Zaradi tega je demokratičnost dela v nevarnosti. So to neizogibne posledice zadoščanja zahtevam globalnega trga ali pomanjkanje iznajdljivosti in resnične volje pri iskanju alternativnih oblik, ki bi dopuščale obdržati demokratične kooperative vrednote? Ali je vsega krivo vodstvo, ki samo sledi trendom in njim zarisanim putem? Treba se je zavedati razlike med demokratičnim delovnim mestom in participacijo zaposlenih ter raziskati različne načine, ki bi omogočali »etičnim« podjetjem, da bi se spopadli s trgom in ne bili njegova žrtev.

Problema zaposlenih nečlanov se v Mondragonu zavedajo, zato so leta 2003 s posebno resolucijo »Širjenja članstva« opozorili na potrebo po razvoju strategij, ki bodo omogočale zaposlenim nečlanom, da sodelujejo pri vodenju in lastništvu njihovih podjetij. Poslovni načrt za obdobje 2005-2008 si zastavlja kot cilj vključiti v participativno podjetništvo 30% zaposlenih nečlanov. Seveda so te ambicije v skladu s kooperativnimi načeli, gonilo vsega pa so pogoji tržnega gospodarstva, ki zahtevajo tudi iskanje ugodnejših pogojev in nižjih stroškov poslovanja.

Na ta problem opozarja tudi William F. Whyte (1999: 478), ki ugotavlja, da se vodstvo zaveda problema velikega števila zaposlenih ne-članov. Članstvo in ustvarjanje delovnih mest je bilo bistveno takrat, ko je bilo v Baskiji veliko brezposelnih, danes pa so pogoji poslovanja kooperativ taki, da zahtevajo tudi vključevanje zaposlenih v nove oblike lastništva in udeležbe.

Poleg problema članstva v mondragonskih kooperativah me je zanimalo, ali se zaposleni identificirajo s kooperativo in čutijo pripadnost do kooperative. Odtujenost zaposlenih v privatnem kapitalističnem podjetju, naj bi kooperative odpravile, kajti vsak član kooperative je seveda tudi podjetnik samega sebe.

Johnston (1997: 336) poroča o ugotovitvah S. Kasmir, ki gradi na Michelsovem analiziranju problema prevlade izvoljenih predstavnikov, menedžmenta in o pomanjkanju demokracije v velikih organizacijah. Sharryn Kasmir je v svoji knjigi podvomila v mit o mondragonskih kooperativah, ki naj bi bile otok demokracije v morju odtujenega in izkoriščenega dela ter model lastništva zaposlenih in delavskega upravljanja. Iz raziskave, ki jo je opravila, je prišlo na dan, da so kooperativni delavci apatični pri participaciji, se ne identificirajo s kooperativno organizacijo, kažejo paradoksalno medsebojno kompetitivnost in ne kažejo neke ekstremno razvite razredne zavesti.

Kasmirjeva je obiskala večkrat kooperative v Mondragonu. Med leti 1989 in 1990 se je tam družila z delavci in menedžerji, se z njimi udeleževala raznih zborovanj ter opravila z njimi vrsto intervjujev. Poskušala je analizirati mondragonske kooperative iz perspektive delavcev. Lotila se je primerjalne analize med kooperativami in privatnimi podjetji, na podlagi neslučajne raziskave (nonrandom surveys) v dveh podjetjih: v mondragonski kooperativi s 30 zaposlenimi in v privatnem podjetju s 600 zaposlenimi v sosednji vasi. V knjigi trdi, da je večina akademskih razprav o Mondragonu utopičnih in da so le-te izrezale organizacijo iz njenega kulturnega in političnega konteksta ter spregledale vlogo ideologije pri definiranju portreta mondragonskih kooperativ.

Mondragonski mit je po Kasmirjevi bil zgrajen na ideološki konstrukciji, da je bila baskovska družba tradicionalno egalitarniščna. Le-to si je prilastila mala baskovska buržoazija na začetku prejšnjega stoletja, da bi oblikovala in idealizirala različico baskovskega nacionalizma. Kasmirjeva trdi, da je bil baskovski idealizem uporabljen s strani različnih družbenih razredov na različne načine in v različnih časih, nenazadnje s strani kooperativnih menedžerjev, da bi opravičili, predvsem v svojih lastnih glavah, nek idealiziran pogled na kooperativne organizacije. Sami

menadžerji poročajo, da so precej zadovoljni s svojo soudeležbo, čeprav so plačani manj kot bi bili v privatnih podjetjih.

Kasmirjeva trdi tudi, da je ideologija o baskovskem egalitarizmu zmanjšala solidarnost s stavkajočimi v privatnem sektorju, ki izgleda kot manj baskovski, ker oni povzdignejo razredno zavest nad nacionalno zavest. Mondragonske kooperative so bile ustanovljene kot alternativa delavskemu aktivizmu in socializmu, ampak kooperative bistveno ne izboljšujejo življenja delavskega razreda, ta pa ne izkorišča participativnih kanalov, ki so mu na voljo. Kooperativni delavci sami sebe vidijo kot srednji razred v primerjavi z nekooperativnimi delavci, a ne v primerjavi z menedžmentom. Demokracija na delovnem mestu ne izboljšuje pritiska dela v izmenah, rutinizacije in pritiska za povečanje produktivnosti. Kooperative tudi izrabljajo delavce za določen čas. Zgleda, da je bistvo Kasmirjeve misli v tem, da bi kooperativnim delavcem skupno predstavništvo prinašalo koristi, ki jim sicer niso dovoljene.

Knjiga Kasmirjeve po Johnstonu predstavlja zanimivo osnovo za nadaljnje raziskovanje, ki temelji na Michelsovih predpostavkah. Johnston (1997: 339) meni, da bi precizna analiza zasebnih življenj delavcev v kooperativah lahko prispevala odgovore na naslednja vprašanja:

- ali razvoj potrošništva srednjega razreda diferencira interese delavcev še bolj od tega, kar je predvideval Michels;
- kako menedžment manipulira nit tradicije in ideologije delavskega razreda zato, da si privzame njegov radikalizem;
- ali je kader aktivistov zmožen izboljšati zavest delavcev v teh okoliščinah;
- ali je kooperativnim delavcem mar, če izboljšajo svojo zavest.

George Cheney (1999, po Parker 2002:1475) se sprašuje, če lahko organizacija, katere namen je služiti ljudem, resnično ohrani svoje socialne vrednote in osnovno neokrnjenost, kljub rasti, birokratizaciji in tržni konkurenci. Med drugim je v primeru mondragonskih kooperativ cena, ki so jo morali plačati za uspešen razvoj ta, da je vedno več ne-baskovskega in ne-kooperativnega poslovanja. Ne preseneča niti, da je vedno več zaposlenih, ki niso polnopravni člani ter da so se razlike v plačah povišale od razmerja 1:3 na 70% tržnega povprečja. Tudi ključne odločitve so bile sprejete daleč od lokalnih enot, demokracija pa je postala vedno bolj proceduralna. Za nekatere kooperative, kot na primer ULMA group je bilo to nedopustno in so se zato razšle z MCC. Cheney

ugotavlja, da se starejši člani nostalgичno spominjajo dnevov, ko je bila lokalna solidarnost zelo močna in predstavniška politična angažiranost kooperativnega dela aktivnejša in bolj doživeta.

Cheney (po Parker 2002: 1475) ima to težnjo, kot ošibitev in spremembo temeljnih vrednot. Meni, da se zdi, da ima MCC skoraj nadnaravno koncepcijo trga skupaj s čedalje hegemonističnimi domnevami, da je odnos do kupcev vzrok za obstoj in način za presnovo vsake organizacijske dejavnosti in vsakega zaposlenega. S kakšnim rezultatom? Rast, hierarhija in internacionalizacija so videni kot neizogibni odgovori na pozive trga. Solidarnost izgubi svoj pomen na račun osebne porabe in odgovarjajoče višine plače. Sodelovanje se spremeni v opolnomočenje »total quality« delavcev, participacija je načrtovana ne pa zahtevana, in različnost mnenj je del korporacijske kulture.

Kljub omenjenim kritikam, ima Mondragon vsekakor veliko pozitivnih lastnosti. Obstajajo nekatere oblike lokalne uprave in komunikacije od spodaj navzgor; enakost plač je večja kot v drugih podobnih podjetjih; in filozofska ter socialna izobrazba v smislu kooperacije je še utemeljena in prisotna. Zdi se, da obstaja še pristna skrb za posameznika in tudi odnos z nadrejenimi je dober. To je odlična novica in pomemben protiprimer modelu vodenja 'one best way'. Vsekakor se gospodarske in kulturne razlike med ne-člani čedalje večajo; nenehno raste poudarek na finančnem in strokovnem izobraževanju; poslovna komunikacija ter proces odločanja postajata vse bolj centralizirana in naravnana od zgoraj navzdol. Pomembna nesoglasja so poleg tega tako formalno kot neformalno nelegitimirana. Generalni direktor meni, da »kar si ne moremo privoščiti, je ravno razhajanje mnenj, če ne soglašamo glede skupnih ciljev, nas bo trg izločil.« Demokracija je tukaj ponovno pretolmačena kot usmerjena k stranki in tržno naravnana. Če logiko obrnemo na glavo tako, kot bi bilo Kantu razumljivo, bi dojemanje posameznika kot samozadostnega postalo sredstvo za neki cilj. To se zaključi v stanju, ki bi ga Cheney jasno označil kot »poblagovljeno opolnomočenje«.

Danes je to lahko odkrita resičnost. Če MCC ne doseže svojega zaslužka, lahko enostavno izgine. V teh zadevah nima smisla biti romantičen. Torej, kot zagovarja Cheney, obstaja realna nevarnost, da se besede zamenjajo za dejstva. Navsezadnje si Mondragon prav tako ustvarja lasten trg, v trenutku ko opredeljuje pojme kot so učinkovitost, sodelovanje, odgovornost itd. V večji ali manjši meri gre za lokalne strukture, ne pa za odločbe, izdane kdo ve kje zunaj meja Baskovske dežele. Institucionalni izomorfizem in degeneracija vrednot sodelovanja niso razvojne sile, ki ne zahtevajo navora, ampak so aktivno izposojanje pojmov s strani posebnih ljudi. Če so taki pojmi tržno-podjetniški po svoji naravi, bo rezultat potemtakem predvidljiv. A morda, kot trdi Cheney, ni nujno,

da je tako. Na tak način, pojmi kot sta vrednota in trg, niso zgolj protislovni, saj trg izraža vrednote in vrednote se izražajo preko trgov. Če se nekaj že dogaja v Mondragonu, je to, da so vrednote humanizacije čedalje bolj vključene znotraj hegemoničnega in globalnega izbora domnev o tem, kar bi lahko humanizacija pomenila. Naloga ni torej ta, da zavračamo trge kot take, ampak da (na lokalni ravni) razširimo to, kar lahko opolnomočenje, udeležba in demokracija pomenijo, in uporabimo te besede za ponovno razumevanje trgov.

Pri obravnavi tržno uspešnih, alternativnih in etičnih organizacij, kot so Ben and Jerry's, The Body Shop, ali celo Semco, se večkrat dogaja, da kritiki škodoželjno razkrijejo njihove šibke točke. Parker (2002: 1476) ugotavlja, da Cheney ne sprejema dejstva, da je na zemlji mogoče najti popolnost. Zaveda se dejstva, da samo ker je socialni ideal nedosegljiv v svoji celoti, to že ne pomeni, da ne more služiti kot navdih in opora v našem postopnem uresničevanju pomembnih vrednot in ciljev. Utopije z lahkoto postanejo zgodovinske opombe.

5. KOOPERATIVE V ITALIJI

V Italiji je kooperativno gibanje nastalo na koncu 19. stoletja na bazi principa solidarnosti, predvsem zaradi pomanjkanja dela.

Na spletnih straneh najstarejšega italijanskega združenja kooperativ, Lige kooperativ (Legacoop) in Konfederacije kooperativ (Confcoop) je zapisano, da je prva italijanska kooperativa »Magazzino di previdenza di Torino«. Nastala je leta 1854 na pobudo Združenja delavcev in je bila potrošniška kooperativa. Sto predstavnikov 248 kooperativ in 70.000 članov so leta 1886 ustanovili Nacionalno federacijo kooperativ, ki se je leta 1893 preoblikovala v Ligo kooperativ. Pred prvo svetovno vojno je kooperativno gibanje doseglo že določeno ekonomsko solidnost, ki bi mu omogočila po letu 1918 dodaten politični in organizacijski razvoj.

Ločitvi kooperativnega gibanja na laično-socialistično in katoliško leta 1919 z nastankom Konfederacije italijanskih kooperativ, so sledila mračna leta fašizma in druga svetovna vojna. Med fašizmom je bilo kooperativno gibanje nezaželeno, ukinjeni sta bili Liga in Konfederacija, mnoge kooperative so zaprli, sedeže pa uničili. Po vojni je gibanje ponovno oživelo na bazah solidarnosti, demokratičnosti in participativnosti. Tudi ustava priznava v 45. členu socialno funkcijo kooperativ, na vzajemni in nešpekulativni bazi ter obvezuje državo k spodbujanju in razvijanju kooperacije.

Več desetletji so kooperative tesno sodelovale s sindikalnimi organizacijami in skušale skupno reševati problem pomanjkanja dela. Največ kooperativ je namreč nastalo prav v obdobjih hujših družbeno-ekonomskih kriz.

5.1. Italijanska zakonodaja

V dokumentu (Legacoop 2006) je zapisano, da italijanska zakonodaja definira kooperativo kot družbo (torej podjetje sestavljeno iz več oseb), katere cilj je vzajemnost; (člen 2511 civilnega zakonika: kooperative so družbe z variabilnim kapitalom z namenom vzajemne pomoči).

Za ustanovitev kooperative so potrebne vsaj tri osebe. Če je število članov med tri in osem, je nujno, da so to fizične osebe. Obenem mora kooperativa upoštevati pravila, ki veljajo za d.o.o. podjetje. Če je število članov vsaj devet ni več potrebno upoštevati teh pravil. Zakon določa minimalno število članov za ustanovitev posebnih kategorij kooperativ. Glavna prednost članov kooperative je v tem, da koristijo določene menjalne odnose s kooperativo pod ugodnejšimi pogoji kot so na trgu. To menjalno razmerje je odvisno od tipa kooperative in od njenega načina in same strukture delovanja.

5.1.1. Vrste kooperativ

Kooperative so razvrščene tudi v kategorije glede na dejavnost in tip vzajemnega odnosa:

Potrošniške kooperative

Se ustanovijo z namenom, da bi zagotavljale članom-potrošnikom dobavo tako potrošniških, kot trajnih dobrin po nižjih cenah glede na cene na trgu. V ta namen upravljajo prodajna mesta, ki jih lahko koristijo člani in v določenih primerih tudi ne-člani. So tipične uporabniške kooperative.

Kooperative proizvodnje in dela

Se ustanovijo zato, da bi omogočale članom ekonomsko boljše in kvalitetnejše delovne pogoje, kot so na trgu delavne sile. Take kooperative delujejo tako na področju direktnega proizvodnje dobrin, kot na področju nujenja storitev. So tipične delavske kooperative.

Kmetijske kooperative

Ustanovijo jih kmetovalci, ukvarjajo pa se z vodenjem kmetovanja, komercializacijo ter predelovanjem pridelkov. Navadno so to podporne kooperative, ko so člani kmetijski podjetniki in njihov odnos s kooperativo temelji na dodelitvi proizvodov (kooperative za dodelitev kmetijskih in

gojitvenih proizvodov). Lahko pa so tudi delavske kooperative, ko se ukvarjajo z vodenjem kmetovanja, kot na primer dninarske kooperative (kmetijske kooperative).

Stanovanjske kooperative

Odgovarjajo stanovanjskim zahtevam ljudi s tem, da gradijo stanovanjske komplekse, ki jih dodelijo članom v last, če je kooperativa z ločenim lastništvom, ali pa v uporabo, če je kooperativa z enotnim lastništvom. So vedno uporabniške kooperative.

Prevozniške kooperative

Združujejo posamezne prevoznike, vpisane v register, katerim zagotavljajo logistične in administrativne storitve, nabavo naročil, ali upravljajo na lastno roko s člani – delavci avtoprevozniško službo. Če združujejo prevoznike »podjetnike«, spadajo pod kategorijo podpornih kooperativ, če pa združujejo prevoznike člane-delavce spadajo pod kategorijo delavskih kooperativ.

Ribiške kooperative

So sestavljene iz članov – ribičev in slonijo na neposrednem delu članov, ali na storitveni dejavnosti v korist članov, kot je nakup potrošniškega materiala ali trajnih dobrin, prodaja ali obdelava rib. So podporne kooperative, če združujejo člane – podjetnike ter delavske, če združujejo člane – delavce.

Kooperative trgovcev na drobno

So sestavljene iz članov podjetnikov, ki se ukvarjajo s trgovanjem. Slednjim jamčijo kooperative kolektivne nakupe, administrativne in finančne storitve. Navadno so podporne kooperative.

Socialne kooperative

V dokumentu (ISTAT 2003: 1) piše, da je definicija socialne kooperative zapisana v zakonu 381/91, ki ureja ta sektor. Ta definira socialne kooperative kot podjetja, ki nastanejo z namenom, da bi zasledovala splošni interes skupnosti, promocijo človeških virov in socialno integracijo državljanov. Tradicionalne kooperative (delavske in potrošniške) pa so podjetja, ki temeljijo na vzajemnosti. Njihov cilj je zadovoljevati potrebe članov s tem, da jim nudijo dobrine, storitve ali delovne ponudbe pod boljšimi pogoji kot jih nudi trg. Socialne kooperative pa temeljijo na zadovoljevanju potreb, ki ne sovpadajo nujno s potrebami članov – lastnikov, temveč s potrebami širše lokalne skupnosti oziroma temeljijo na zadovoljevanju kolektivnih potreb.

Po italijanski zakonodaji ločimo 4 tipe socialnih kooperativ:

- Kooperative tipa A; njihova dejavnost je namenjena socio-sanitarnim in vzgojno-izobraževalnim storitvam.
- Kooperative tipa B; njihova dejavnost je namenjena vključevanju ljudi s posebnimi potrebami v delo.
- Mešane kooperative A + B; se ukvarjajo z obema zgoraj omenjenima dejavnostima.
- Socialni konzorciji oziroma konzorciji ustanovljeni kot kooperative, katerih osnovo sestavljajo socialne kooperative v vsaj 70% deležu.

5.2. Osnovni podatki

V poročilu (Unioncamere 2006: 6) je zapisano, da predstavlja sistem kooperativ s 70.400 aktivnimi kooperativami na koncu leta 2005 1,4% celotnega italijanskega podjetniškega sistema. Skupno zaposlujejo približno 790.000 oseb. Tem gre prišteti še 150.000 zaposlenih pri 5680 socialnih kooperativah.

Na razvoj kooperativ v Italiji so vplivali tudi dejavniki, ki niso samo ekonomskega značaja. Med te lahko posebej štejemo kulturne dejavnike. Takšno podjetje ne sloni le na zasledovanju profita, temveč na promociji človeka, človeškega dostojanstva, solidarnosti in vzajemnosti. Prav kultura vzajemnosti v podjetništvu je omogočila obravnavo problema visoke brezposelnosti in socialne stiske z vzpostavitvijo sistema socialne povezanosti s teritorijem, kot alternativa navadnim podjetjem.

Pozitiven odziv na kooperacijo v Italiji je vezan tudi na njeno zakoreninjenost v teritorij in njeno boljše odzivanje na dražljaje, ki iz njega prihajajo. V tem smislu lahko govorimo o anticiklični funkciji kooperacije, kajti le-ta se odziva tam, kjer je pomanjkanje dela in prave podjetniške ekonomije ter kjer stagnira ekonomski sistem. To potrjuje pomen kooperativ pri nastajanju državne dodane vrednosti, ki dosega 4,4% delež vseh produkcijskih sektorjev. Iz teritorialnega vidika je posebej opaziti, da so kooperative nadpovprečno dejavne z vidika zaposlovanja in ustvarjanja bogastva glede na nacionalno povprečje predvsem na severo-vzhodu in jugu države.

Tabela 5.1: Delež kooperativ v makro regijah in v Italiji glede na število podjetij, zaposlenih in dodane vrednosti (V odstotkih v raznih letih)

	Podjetja*	Zaposleni**	Dodana vrednost***
	2005	2001	2003
Severo-zahod	1,2	4,2	3,9
Severo-vzhod	1,0	6,9	5,5
Center	1,1	3,3	3,8
Jug	2,0	5,0	4,7
ITALIJA	1,4	4,7	4,4

Vir: Unioncamere 2006: 7.

*Register podjetij, **Istat-CIS, ***Inštitut G. Tagliacarne

5.2.1. Dolgoživost kooperativ v Italiji

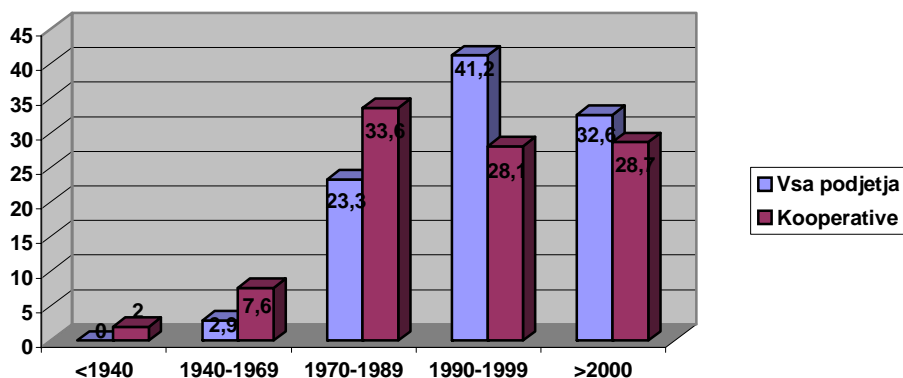
Poročilo (Unioncamere 2006: 7-11) primerja »srednjo starost« kooperativ v Italiji s srednjo starostjo celotnega italijanskega podjetniškega tkiva, ki ga sestavlja več kot 5 milijonov podjetij. (Upoštevani so bili podatki podjetij iz Registra podjetij glede na pravno naravo in leto vpisa podjetij.)

Prvi in najpomembnejši podatek, ki je razviden iz podatkov o distribuciji glede na leto rojstva obravnavanih podjetniških tipologij kaže, da so kooperative povprečno bolj dolgožive od drugih italijanskih podjetij: 2% kooperativ, ki so še danes prisotne v Registru podjetij, so nastale že pred letom 1940, drugih tako starih podjetij drugačne pravne oblike pa je le 0,1%.

V zadnjih letih pa se je položaj zelo spremenil. Relativna teža podjetij (32,6% vseh aktivnih) nastalih po letu 2000, presega težo kooperativ (28,7%). Isti pojav lahko opazimo v 90. letih (glej graf 4.2) saj je razvidno, da je še danes delujočih podjetij največ teh, ki so nastala v desetletju 1990-1999. Od podjetij v registru jih je bilo 41% ustanovljenih med leti 1990-1999. Delež aktivnih podjetij, ki so nastala po letu 2000, se spusti na 32,6%. Kar zadeva kooperative pa je največ aktivnih tistih, ki so nastale v dvajsetletju 1970-1989 (33,6% še aktivnih), medtem ko se po letu 1990 njihova številčnost glede na celoto aktivnih zmanjša.

Število kooperativ naj bi se torej v zadnjih 15 letih okrepilo manj kot število podjetij. Opozoriti pa je treba na specifikko kooperativ, saj smo v zadnjih letih, po reformi družbenega prava, pričali veliki ekspanziji socialnih kooperativ. Le-te predstavljajo, kot bomo še videli v nadaljevanju, predvsem po letu 2000, pomembno komponento pri nastajanju novih podjetniških pobud v obliki kooperative.

Graf 5.2: Porazdelitev podjetij in kooperativ po letu vpisa v Italiji (v %)

Vir: Unioncamere 2006: 8.

Pregled po sektorjih za podjetja nas opozarja, da je za kmetijstvo (76,9%), izobraževanje in zdravstvo (38,1%), socialno delo (33,4%) in ostale storitve (44,6%) najbolj plodno obdobje podjetniških iniciativ desetletje 1990-1999; proizvodnja dosega višek med letoma 1970 in 1989 (33,8% aktivnih v sektorju), medtem ko je za vse ostale dejavnosti tretjega sektorja obdobje 2000-2005 tisto, ki zabeleži najvišje število aktivnih podjetij, kar dokazuje, da je to »najmlajši« sektor zadnjih let.

Tabela 5.3: Porazdelitev podjetij po letu rojstva in po sektorju delovanja v Italiji (v %)

	Pred letom 1940	1940-1969	1970-1989	1990-1999	2000 in po njem	Skupaj
Kmetijstvo in lov	0,0	0,5	2,7	76,9	19,9	100,0
Ribolov	0,2	2,3	14,2	53,4	29,8	100,0
Industrija v ožjem smislu	0,3	4,7	33,8	32,9	28,4	100,0
Gradbeništvo in stanovanjske kooperative	0,0	4,0	24,6	21,3	50,0	100,0
Trgovina da debelo in na drobno	0,2	4,0	31,0	31,1	33,7	100,0
Hotelirstvo in gostinstvo	0,1	2,3	25,4	34,7	37,4	100,0
Transport, skladiščenje, komunikacije	0,1	4,0	31,6	31,4	32,9	100,0
Denarno in finančno posredništvo	0,4	1,2	18,9	38,0	41,6	100,0
Nepremičninska dejavnost, izposoja, informatika	0,2	3,2	20,6	35,7	40,3	100,0
Socialno delo	0,1	3,9	32,0	33,4	30,6	100,0
Izobrazba in zdravstvo	0,2	1,7	23,6	38,1	36,4	100,0
Ostale dejavnosti	0,2	2,2	15,4	44,6	37,7	100,0
SKUPAJ	0,1	2,9	23,3	41,2	32,6	100,0

Vir: Unioncamere 2006: 9.

Tabela 5.4: Porazdelitev kooperativ po letu rojstva in po sektorju delovanja v Italiji (v %)

	Pred letom 1940	1940-1969	1970-1989	1990-1999	2000 in po njem	Skupaj
Kmetijstvo in lov	1,4	9,9	39,6	25,3	23,8	100,0
Ribolov	1,4	12,8	24,2	31,0	30,6	100,0
Industrija v ožjem smislu	2,6	14,0	30,1	24,9	28,5	100,0
Gradbeništvo in stanovanjske kooperativne	0,4	8,9	46,0	21,3	23,3	100,0
Trgovina da debelo in na drobno	10,1	16,8	30,7	19,6	22,7	100,0
Hotelirstvo in gostinstvo	7,7	13,9	27,3	24,1	26,9	100,0
Transport, skladiščenje, komunikacije	0,4	3,1	20,8	30,0	45,8	100,0
Denarno in finančno posredništvo	18,5	11,5	40,7	19,0	10,2	100,0
Nepremičninska dejavnost, izposoja, informatika	1,1	4,2	30,5	32,3	31,9	100,0
Socialno delo	0,8	4,7	34,4	32,2	27,9	100,0
Izobrazba in zdravstvo	0,2	0,5	25,5	39,1	34,7	100,0
Ostale dejavnosti	0,5	4,3	27,4	49,2	18,7	100,0
SKUPAJ	2,0	7,6	33,6	28,1	28,7	100,0

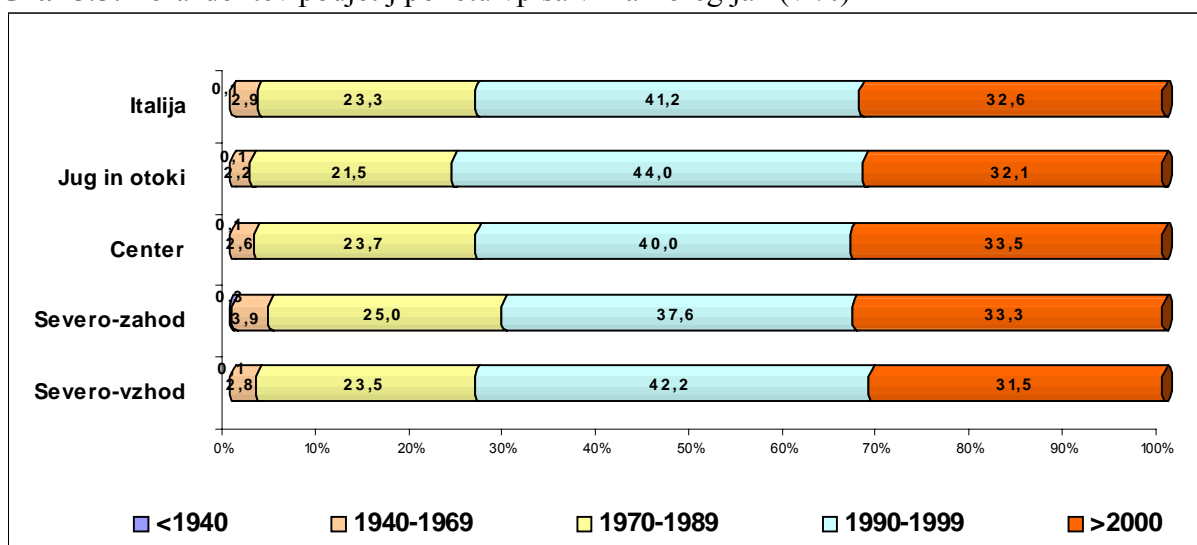
Vir: Unioncamere 2006: 9

Kot že rečeno, beležijo kooperative v obdobju 1970-1989 (33,6%) močan številčni porast. Nekatere izjeme pa so očitne, če pogledamo detajle po sektorjih. Ribolov (31%), nepremičninske dejavnosti (32,3%), izobrazba in zdravstvo (39,1%) in ostale dejavnosti (49,2%) beležijo najvišjo stopnjo rasti v desetletju 1990-1999, transport pa v letih po 2000 (45,8%).

V različnih delih Italije porazdelitev po starosti obravnavanih oblik podjetij ni homogena. Analiza podjetij glede na leto vpisa v Register podjetij kaže, da: v vseh makropredelih dosega podjetja najvišjo stopnjo vpisov v desetletju 1990-1999; kooperative beležijo najvišje stopnje vpisov v dvajsetletju 1970-1989 na severo-vzhodu in jugu, medtem ko dosega v centru in severo-zahodu višek po letu 2000.

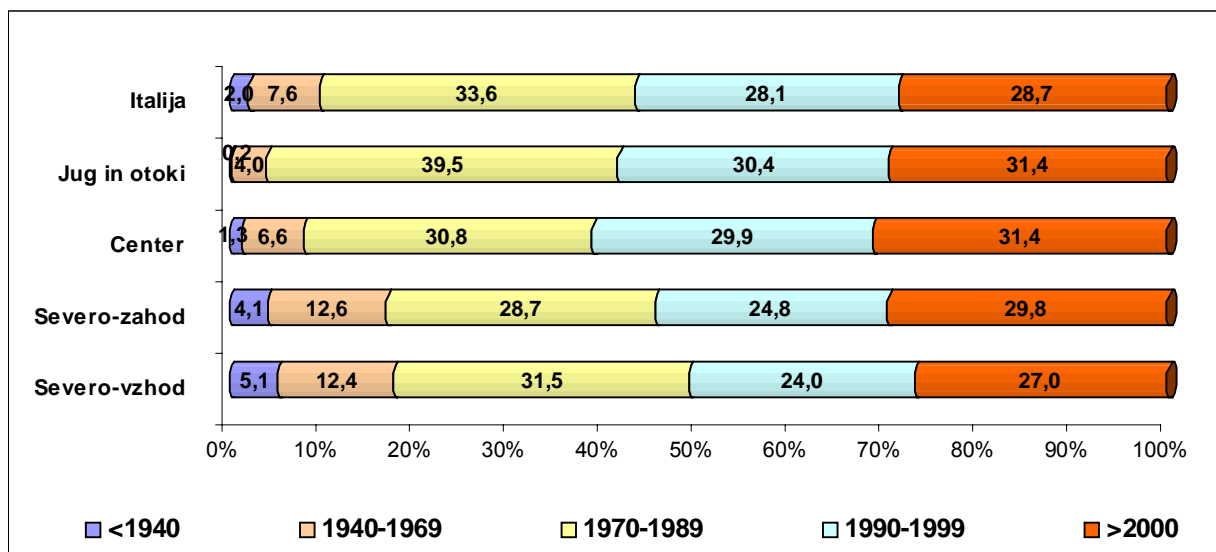
Kot prvo lahko torej trdimo, da so na jugu in severo-vzhodu bolj dolgožive, medtem ko je v drugih predelih srednja starost kooperativ nekoliko nižja.

Graf 5.5: Porazdelitev podjetij po letu vpisa v makroregijah (v %)

Vir: Unioncamere 2006: 10.

Graf 5.6: Porazdelitev kooperativ po letu vpisa v makroregijah (v %)

Vir: Unioncamere 2006: 11.

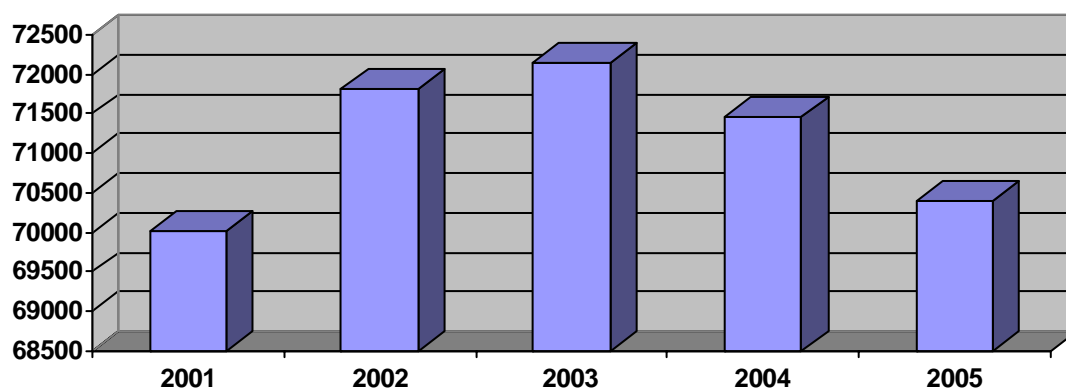
5.2.2. *Sodobna dinamika kooperativnega podjetništva*

Kooperative so v letih doživele veliko strukturalnih sprememb, ki so jih povzročili razni faktorji, med katerimi prav gotovo tudi sprememba strategij kooperativ samih. Predvsem so se razvile socialne cooperative. To so tiste kooperativne organizacije, ki zasledujejo socialne cilje in promocijo človeka skozi uresničevanje socio-sanitarnih služb, vzgojnih in produkcijskih dejavnosti, v katere integrirajo socialno ogrožene ljudi. Ta razvoj podpirajo tudi zakoni, ki predvidevajo izplačila določenih finančnih sredstev ter določene davčne in socialno-varstvene olajšave za to vrsto kooperativ. To je privedlo do nastanka novih kooperativ in do tega, da so nekatere cooperative, ki so že prej delovale na področju socialnega skrbstva, zadobile socialno naravo.

Poleg tega je treba poudariti, da je prišlo v novih socialnih kooperativah do nekaterih sprememb, ki so se pojavile v Registru podjetij, kar bi lahko vplivalo na točnost podatkov. Nekatere cooperative bi namreč lahko prišteli v kategorijo socialnih kooperativ. V tem primeru bi porast socialnih kooperativ vplival tudi na »efekt revizije Registra podjetij«.

Dinamiko sprememb števila kooperativ v Italiji lahko razberemo iz analize podatkov Registra podjetij. V letu 2005 je bilo 70.397 aktivnih kooperativ, kar je več od števila leta 2001, toda manj kot leta 2003. V luči zgoraj navedenih razmišljanj pa lahko podatke interpretiramo drugače. Razlog lahko najdemo v tem, da je upad »ne-socialnih kooperativ« kompenziral velik porast socialnih kooperativ.

Graf 5.7: Obstočnost kooperativ (absolutne vrednosti; leta 2001-2005)

Vir: Unioncamere 2006: 12.

Razlog za upad števila kooperativ lahko pripišemo tudi raznim združitvam med kooperativami, ki so po eni strani zmanjšale število le teh, po drugi strani pa so lahko pripomogle k večji dimenzionalni in organizacijski rasti, primernejši za spopad s tržnimi spremembami.

Obenem so kooperative porazdeljene manj homogeno kot ostala podjetja na državnem teritoriju. V 4 italijanskih deželah je namreč zgoščenih 52% vseh kooperativ. Na tej lestvici vodi Lombardija (z 10.921 kooperativami, kar je 15,5% vseh kooperativ v Italiji). Sledijo ji Sicilija (9.526 kooperativ z 13,5% deležem), Kampanija (9330 kooperativ z 13,3% deležem) in Apulija (6290 kooperativ z 8,9% deležem).

Tabela 5.8: Regionalna porazdelitev kooperativ po abecednem vrstnem redu (Absolutne vrednosti, delež v odstotkih in variacija v odstotkih; leta 2001-2005)

Dežela	2001		2005		Var.'05/01' (%)
	Absolutna vrednost	(%; Italija=100)	Absolutna vrednost	(%; Italija=100)	
Abruci	1.451	2,1	1.491	2,1	2,8
Basilikata	1.238	1,8	1.119	1,6	-9,6
Kalabrija	2.227	3,2	2.375	3,4	6,6
Kampanija	10.137	14,5	9.330	13,3	-8,0
Emilija-Romanija	4.796	6,8	4.794	6,8	0,0
Furlanija-Julijska krajina	1.169	1,7	1.046	1,5	-10,5
Lacij	4.153	5,9	4.846	6,9	16,7
Ligurija	1.458	2,1	1.453	2,1	-0,3
Lombardija	10.576	15,1	10.921	15,5	3,3
Marke	1.530	2,2	1.492	2,1	-2,5
Molize	484	0,7	469	0,7	-3,1
Piemont	3.463	4,9	3.281	4,7	-5,3
Apulja	6.360	9,1	6.290	8,9	-1,1
Sardinija	2.406	3,4	2.571	3,7	6,9
Sicilija	9.049	12,9	9.526	13,5	5,3
Toskana	3.925	5,6	3.720	5,3	-5,2
Tridentinsko-Gornje Poadižje	1.228	1,8	1.253	1,8	2,0
Umbrija	889	1,3	871	1,2	-2,0
Dolina Aoste	194	0,3	201	0,3	3,6
Veneto	3296	4,7	3348	4,8	1,6
ITALIJA	70.029	100,0	70.397	100,0	0,5

Vir: Unioncamere 2006: 13.

Dinamično opazovanje podatkov o kooperativah nam kaže na dva aspekta, ki sta si morda samo navidezno nasprotujoča; na eni strani je prišlo v zadnjih letih do spoznanja in priznanja pomembnosti kooperativ iz podjetniškega vidika, ki je privedla do ustanovitve Registra kooperativ pri Ministrstvu za produktivne dejavnosti; po drugi strani pa je nedvomno res to, da se kljub porastu števila kooperativ od leta 2001 v zadnjih dveh letih beleži preobrat, katerega vzrok je verjetno, kot že omenjeno, nek proces »dinamične ojačitve« kooperativ zaradi odkupov in združitvev med njimi.

Te dinamike so opazne v vseh italijanskih deželah in še posebej v Furlaniji Julijski krajini, Basilikati in Kampaniji, kjer so zabeležili med leti 2001 in 2005 najvišje stopnje zmanjševanja števila kooperativ. Lacij pa je v istem obdobju doživel 16,7% stopnjo rasti predvsem zaradi Rima, ki je prav tako v istem obdobju zabeležil 22,1% stopnjo rasti.

Na pokrajinskem nivoju se je v istem obdobju delež kooperativ najbolj povečal še v Reggio Kalabriji (+21,6%), v Rietiju (+17,4%) in v Sassariju (+16,5%). Najbolj pa se je zmanjšal v Trstu (-21,5%), v Materi (-18,3%), v Livornu (-13,2%) in v Massi Carrari (-12,9%).

Če pogledamo razširjenost kooperativ v socio-podjetniškem okviru vsakega področja, lahko opazimo, da so stvari precej diferencirane. Razmerje med kooperativami in podjetništvom nasploh (merjeno v številčnosti kooperativ na 1.000 aktivnih podjetij) je najvišje v Caltanissetti (29,5 kooperativ na 1.000 podjetij), Oristanu (28,4), Palermu (28,2), Catanii (27,9) in Rietiju (27,4), kar predstavlja približno dvakratno razširjenost napram državnemu povprečju (Italija: 13,8). Nasprotno pa je povprečje najnižje v Trevisu (5,2 kooperative na 1.000 podjetij), Padovi (5,4), Vicenzi (5,6), Pistoii (6,6) in Pordenonu (7). Pokrajinski zemljevid potrjuje, da je razširjenost kooperativ v razmerju s celotnim lokalnim podjetniškim sistemom največja na jugu (posebej na Siciliji), najnižja pa v severo-vzhodu.

Tudi analiza razmerja med številom kooperativ in številom bivajočih (pridobljena z primerjanjem števila kooperativ z 10.000 prebivalci) po italijanskih pokrajinah nam kaže, da je na jugu države največ kooperativ glede na število prebivalcev.

5.2.3. Sektorska distribucija kooperativ

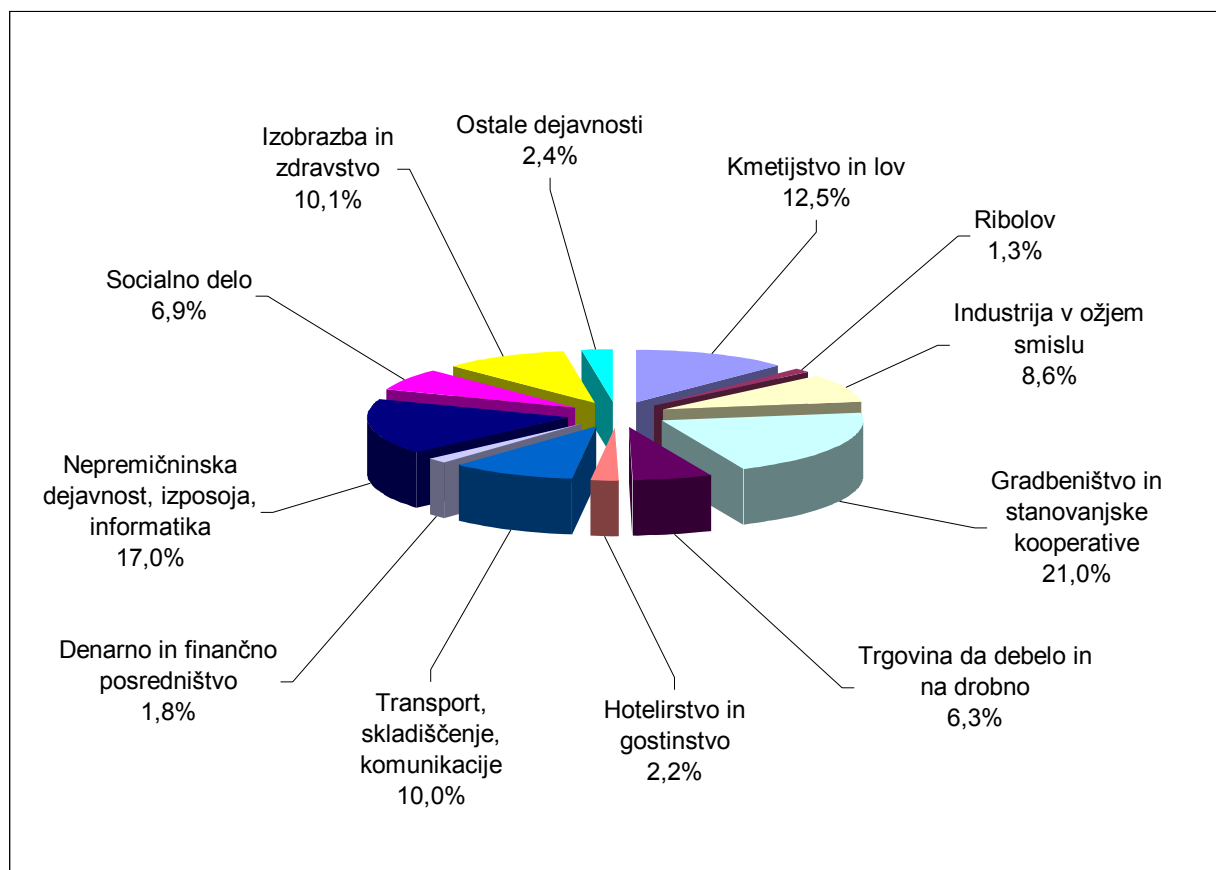
Kooperative so razširjene predvsem v nekaterih produkcijskih sektorjih, ki so zaradi strukture in delitve dela primernejši za kooperativo. Najnovejši podatki iz leta 2005 kažejo, da je najvišja koncentracija kooperativ v sektorju gradbeništva in stanovanjskih gradenj z 14.755 kooperativami in 21% deležem glede na vse kooperative. Sledi mu sektor nepremičnin, izposoje, informatike kjer je aktivnih 11.938 kooperativ, kar znaša 17% delež. Za njim pa še kmetijstvo (8.834: 12,5%) ter transport in komunikacije (7.034: 10%). Najmanj kooperativ pa je aktivnih v ribolovu s samo 907 kooperativami in 1,3% deležem v letu 2005.

Tabela 5.9: Sektorska porazdelitev kooperativ (Absolutne vrednosti, delež v odstotkih in variacija v odstotkih; leta 2001-2005)

SEKTOR	2001		2005		Var.'05/'01(%)
	Absolutne vrednosti	%	Absolutne vrednosti	%	
Kmetijstvo in lov	8531	12,2	8834	12,5	3,6
Ribolov	738	1,1	907	1,3	22,9
Industrija v ožjem smislu	6578	9,4	6072	8,6	-7,7
Gradbeništvo in stanovanjske kooperative	15.677	22,4	14.755	21,0	-5,9
Trgovina da debelo in na drobno	4454	6,4	4411	6,3	-1,0
Hotelirstvo in gostinstvo	1366	2,0	1522	2,2	11,4
Transport, skladiščenje, komunikacije	6143	8,8	7034	10,0	14,5
Denarno in finančno posredništvo	1268	1,8	1239	1,8	-2,3
Nepremičninska dejavnost, izposoja, informatika	12.045	17,2	11.938	17,0	-0,9
Socialno delo	4978	7,1	4879	6,9	-2,0
Izobrazba in zdravstvo	5349	7,6	7092	10,1	32,6
Ostale dejavnosti	2902	4,1	1714	2,4	-40,9
SKUPAJ	70.029	100,0	70.397	100,0	0,5

Vir: Unioncamere 2006: 15.

Graf 5.10: Sektorska porazdelitev kooperativ (delež v odstotkih; leto 2005)

Vir: Unioncamere 2006: 15.

Tudi dinamična analiza podatkov, ki se nanašajo na sektorsko analizo kooperativ, opozarja, da je v petletnem obdobju 2001-2005 v mnogih sektorjih prisotnost kooperativ upadla. Med te sodijo gradbeništvo, industrija v ožjem smislu (proizvodnja, rudarstvo, produkcija energije), socialno delo, trgovina in druge storitve. Največji zagon pa so dobile kooperative v izobraževalnem in zdravstvenem sektorju, v ribolovu, v transportu in komunikacijah (+11,9%) ter v kmetijstvu.

Tabela 5.11: Vpliv kooperativ na celoto podjetij po sektorju ekonomske dejavnosti ter po deželah po abecednem vrstnem redu (v odstotkih; leto 2005)

	Kmetijstvo in lov	Ribolov	Industrija v ožjem smislu	Gradbeništvo in stanovanjske kooperative	Trgovina na debelo in na drobno	Hotelirstvo in gostinstvo	Transport, skladiščenje, komunikacije	Denarno in finančno posredništvo	Nepremičninska dejavnost, izposoja, informatika	Socialno delo	Izobražba in zdravstvo	Ostale dejavnosti	SKUPAJ
Abruci	0,6	4,2	1,2	1,3	0,2	0,7	2,7	3,1	2,8	2,0	22,8	2,7	1,1
Bazilikata	0,9	14,3	2,6	3,6	0,6	2,5	3,5	2,4	7,7	3,2	27,1	6,7	2,0
Kalabrija	2,0	26,4	1,0	2,1	0,3	0,8	2,6	1,7	4,4	2,0	16,9	11,3	1,5
Kampanija	1,1	33,0	1,2	6,2	0,2	0,4	6,1	1,3	3,7	3,3	12,8	8,7	2,0
Emilija Romanija	0,7	2,5	1,1	0,8	0,3	0,4	2,8	1,1	1,8	2,6	18,9	2,4	1,1
Furlanija Julijska Krajina	0,7	5,2	1,0	0,5	0,4	0,4	2,6	1,3	2,1	1,7	18,5	5,8	1,0
Lacij	1,0	11,8	1,2	1,7	0,2	0,5		0,7	3,0	1,5	13,1	2,6	1,3
Ligurija	0,8	10,4	0,7	1,2	0,3	0,2	2,5	0,5	1,6	1,7	20,7	3,3	1,0
Lombardija	0,9	1,4	0,6	1,8	0,4	1,0	4,0	0,7	1,9	1,9	17,3	2,6	1,4
Marke	0,5	2,8	0,6	0,9	0,4	0,5	2,2	1,8	1,9	1,8	21,3	2,3	0,9
Molize	0,6	10,8	2,0	1,3	0,5	0,7	2,8	2,5	5,7	2,3	39,5	3,1	1,4
Piemont	0,5	1,4	0,6	0,6	0,2	0,4	2,7	0,5	1,4	1,3	15,8	1,9	0,8
Apulija	0,9	13,9	1,5	4,6	0,3	0,4	5,0	2,3	5,2	2,3	21,9	13,0	1,8
Sardinija	1,0	25,4	1,7	2,0	0,4	1,4	3,1	1,6	3,8	4,2	26,8	6,6	1,7
Sicilija	1,8	6,9	1,9	5,0	0,5	1,5	4,1	2,0	7,1	4,0	20,6	10,8	2,4
Toskana	0,7	5,9	0,5	1,4	0,3	0,4	3,0	1,2	1,9	2,0	17,3	5,2	1,1
Tridentinsko Gornje Poadižje	0,5	0,0	1,3	1,4	1,0	0,2	1,3	7,5	2,3	1,9	24,2	3,4	1,2
Umbrija	0,6	44,4	1,2	0,9	0,3	0,8	2,0	0,9	2,6	1,9	18,1	4,2	1,1
Dolina Aoste	1,0	0,0	3,8	0,4	0,4	0,6	3,7	2,8	2,6	4,4	28,1	2,1	1,6
Veneto	0,5	4,7	0,5	0,5	0,2	0,3	2,8	1,3	1,1	1,1	16,7	4,3	0,7
ITALIJA	0,9	7,9	0,9	2,0	0,3	0,6	3,6	1,3	2,4	2,2	17,9	5,8	1,4

Vir: Unioncamere 2006: 16.

Če upoštevamo težo, ki jo imajo kooperative po sektorju ekonomske dejavnosti na skupek podjetij, opazimo tudi v tem primeru močno teritorialno diferenciranost. V Umbriji je na primer delež kooperativ, ki se ukvarjajo z ribolovom, izredno visok (44,4% proti italijanskem povprečju 7,9%). V izobraževanju in zdravstvu pripada najvišji delež Molizeju (z 39,5%; Italija = 17,9%) in še bi lahko naštevali.

Kot smo že povedali, je celoten delež kooperativ na skupek podjetij 1,4%. V nekaterih sektorjih kot so izobraževanje in zdravstvo pa dosega 18% delež, v drugih, kot so trgovanje (0,3%) ter gostinstvo in hotelirstvo (0,6%) pa je komaj prisoten.

5.3 Italijanske kooperative v promerjavi z Mondragon Corporacion Cooperativa

V Italiji so kooperative nadpovprečno prisotne glede na evropsko povprečje. Pri delovanju se sklicujejo na temeljne principe Mednarodne zveze kooperativ (ICA). Skupaj z drugimi organizacijami, ki delujejo v tretjem sektorju, zaposlujejo 5% celotne delovne sile v Italiji (Mazzoli 1997).

Z razliko od mondragonskih kooperativ, ki so organizirane in povezane med sabo, so italijanske kooperative nekoliko bolj prepuščene samim sebi. Naj omenim, da mondragonska nadstruktura pomaga, vodi in skrbi za osnovne kooperative. Majhne ali srednje velike kooperative bi se po vsej verjetnosti prej ali slej znašle v težavah brez te podpore. Podobno velja za zaposlene, katerim je v primeru stečaja kooperative, pri kateri so bili zaposleni, poskrbljeno za novo delovno mesto v drugi kooperativi ali denarno nadomestilo za brezposelnost, ki ga nudi kooperativa Lagun Aro.

V Italiji sicer obstajajo krovne organizacije, ki skrbijo za včlanjene kooperative. Glavne štiri so: Liga kooperativ (LNCM), Konfederacija kooperativ (CCI), Združenje kooperativ (AGCI) in Unija kooperativ (UNCI). Najvažnejši sta Liga, ki je levo usmerjena in Konfederacija, ki je katoliško usmerjena. Prva v glavnem predstavlja velike in kompetitivne, pretežno potrošniške kooperative, druga pa tudi manjše kooperative, kmetijski sektor in banke. V principu pa nobena od navedenih organizacij ni izključno sektorsko specializirana. Politična usmerjenost je po mojem mnenju tisto, kar jih najbolj razlikuje med sabo. Kooperative v Italiji so močno povezane z javnim sektorjem in konkurirajo na raznih javnih natečajih z ostalimi tradicionalnimi podjetji. Zaradi tega je za zmago pri natečajih v mnogih primerih potrebna prava politična povezanost.

Naslednja razlika med mondragonskimi in italijanskimi kooperativami je delovanje v različnih sektorjih. Kot je razvidno iz prejšnjega poglavja, so mondragonske kooperative nastale v industrijskem sektorju, v katerem so še danes najbolj prisotne. V Italiji pa se kooperative ukvarjajo le v manjši meri s proizvodnjo, v večji meri pa s porabniškimi storitvami.

Glede temeljnih principov kooperativ so mondragonske kooperative bolj dosledne pri upoštevanju le-teh. Tudi upoštevanje zadovoljstva, participacije in izobraževanja zaposlenih je bistveno večje.

Težko je primerjati dva tako različna sistema. Mondragonske kooperative so, kot že rečeno, povezane v kompleksno in demokratično organizacijsko shemo, v Italiji pa so kooperative bolj podvržene tržnim zahtevam po ekonomski uspešnosti in včasih spregledajo nekatere principe demokratičnosti in solidarnosti. Brez doslednega upoštevanja teh principov si italijansko kooperativno gibanje ovira delo pri dolgotrajnem procesu socialnega preoblikovanja družbe.

5.4. Kooperative v Furlaniji Julijski krajini

5.4.1. Nastanek kooperativ v Furlaniji Julijski krajini

Že od svojega nastanka se je kooperativno in vzajemno gibanje v Furlaniji močno uveljavilo. Na tem teritoriju je kooperacija posledica prostovoljne povezanosti posameznikov, ki so začutili potrebo po združevanju v težkih življenjskih okoliščinah na ozemlju, ki je bilo podvrženo različnim naravnim in vojnim razdejanjem.

Nastanek kooperativnega sodelovanja v Furlaniji Julijski krajini lahko umestimo v desetletje med 1880 in 1890. Leta 1880 nastane prva "Zadružna mlekarna" v kraju Collina di Forni Avoltri, štiri leta kasneje pa prva »Kmečka banka« v Pravidomini. Sledil je prvi »Agrarni krožek« ter leta 1890 prva potrošniška kooperativa med železničarji v Vidmu.

Že od leta 1896 je delovalo 260 kooperativ. Začetek kooperativističnega gibanja v vzhodni Furlaniji, ki je takrat bila še pod avstroogrsko doblastjo, gre pripisati v celoti impulzu katoliške cerkve.

Te tendence vplivajo tudi na tržaški prostor, čeprav v Trstu gre pripisati razvoj kooperativ urbani realnosti, ki je bila pod vplivom organiziranega delavskega gibanja mazzinijanskega in socialističnega navdiha.

Ustanovitev »Delavske tržaške družbe z vzajemno kooperativno pomočjo« sega v leto 1896. Odprta je bila za vse kategorije delavcev in se je ukvarjala tako s produkcijo kot s porabo.

Leta 1903 je bil odobren statut Delavskih kooperativ v Trstu, ki se je kasneje preimenoval in povečal svoj vpliv do Istre in Furlanije.

Prva svetovna vojna je nekoliko spremenila deželno zadružno razporejenost do prihoda fašizma, temnega obdobja v zgodovini Italije in naših krajev. Od takrat so začeli vse zadružne organizacije in na splošno vse demokratične in sindikalne organizacije preganjati in so zaprli njihove sedeže ter uničili katerokoli njihovo sled.

5.4.2. Deželno združeno združenje

S propadom fašizma in ponovno pridobitvijo demokracije leta 1945 se pod iniciativo nekaterih kooperativ ustanovi »Kooperativna in vzajemna furlanska federacija«. Konstitutivni akt so podpisali predstavniki osmih potrošniških kooperativ, osmih produkcijskih, delavskih in transportnih kooperativ in štirih kmetijskih kooperativ. Nekatere od teh so izhajale iz socialistične tradicije, druge pa se bile novonastale.

Takrat je videmska pokrajina zajemala tudi pordenonsko, vpliv furlanske federacije je tako segal vse do goriške pokrajine. V naslednjih letih je nastale še nove oblike kooperacije pod vplivom velikega navdušenja in pričakovanj populacije, ki se je ukvarjala z materialno in moralno obnovitvijo vojne škode.

Leta 1948 se Furlanska federacija in novonastala Unija furlanskih kooperativ združita v Združenje furlanskih kooperativ s sedežem v Vidmu. Ta združitev ni obrodila zaželenih sadov zaradi notranjih kontrastov in drugačnih političnih orientacij dveh organizacij. Furlanska Federcoop je tako nadaljevala svojo dejavnost v sodelovanju z vsedrjavno Nacionalno Ligo kooperativ in vzajemnosti. V tistih letih je furlanska Federcoop združevala 34 potrošniških kooperativ, 11 proizvodnih, 7 nosaških, 31 kmetijskih in mlekarskih ter 3 mešane kooperative.

Kasneje so se vrstile razne politično-organizacijske spremembe na periodičnih kongresih. Leta 1976 je poseben zakon o potresu se dodatno spodbudil ekonomijo in produkcijski sektor ter seveda tudi kooperative.

Po 50. letih delovanja predstavlja danes Liga kooperativ Furlanije Julijske krajine 257 kooperativ z 12.266 zaposlenimi, 324.552 člani in skoraj 800 milijoni evrov prometa. (Legacoop 2006)

6. SKLEP

Kooperative so zelo pomembne tako za evropsko gospodarstvo, kot za italijansko in špansko ekonomijo. Kljub velikim zaslugam, ki jih imajo cooperative v obeh državah tudi pri ustvarjanju zaposlovanja in širjenju vrednot kot so sodelovanje in demokratičnost, so mondragonske cooperative v mnogih pogledih zelo napredne. Njihova skrb za zaposlene in okolje v katerem deluje je na višjem nivoju, glede na italijanske cooperative. Mondragonske cooperative svojim zaposlenim članom ne nudijo le zaposlitve, ampak možnost sodelovanja v sistemu, ki resnično temelji na etičnih vrednotah in postavi človeka oziroma njegovo delo na prvo mesto.

Zelo pomembna je tudi skrb, ki jo namenjajo izobraževanju, kadrovanju in vzgajanju ljudi nasploh v kooperativnem duhu. Mondragonske cooperative si torej praviloma prizadevajo za obstoj določenih socialnih in demokratičnih dimenzij, ki jih običajna podjetja zanemarjajo na račun profita. V Italiji pa so cooperative, ki dosledno upoštevajo ta načela prej izjema, kot pravilo.

V končni fazi bi se lahko vprašali zakaj bi se odločili za kooperativo.

Postati podjetnik v kooperativni obliki je lahko lažje in manj tvegano. V kooperativi se podjetniške ideje posameznika, njegovi projekti in njegovo delo združijo z idejami drugih članov. To privede do obogatitve zaradi sodelovanja različnih izkušenj in poznanj v kompleksnejši sistem.

Biti kooperator pomeni delovati v dinamični strukturi v kateri si delavec in obenem podjetnik, vrline menedžerstva in vzajemnosti se prepletajo. Pristopiti k kooperativnemu ekonomskemu sistemu pomeni pripadati sistemu, ki namerava slediti tehnološkemu in produktivnemu razvoju brez da bi zanemaril bistva solidarizma, ki je baza združništva samega. (Legacoop 2006)

Kooperative so se uveljavile v večini ekonomskih sistemov, najbolj prisotne pa so v najbolj kapitalističnih in bogatih ekonomijah. Nastale so zaradi potrebe po solidarnosti in delu, razvile pa so se v integriran sistem podjetij.

Kooperative so torej zelo pomembne za evropsko ekonomijo in družbo nasploh. Poleg ustvarjanja delovnih mest, so zelo pomemben del evropskega načina razmišljanja Skupaj z združenji, vzajemnimi zavarovalnicami in fundacijami delujejo znotraj socialne ekonomije na različnih življenjskih področjih: od sociale in zdravstva, vzgoje in izobraževanja do socialnega integriranja.

Paoletti (2004: 11) piše, da so kooperative nastale, kot odgovor po potrebi zaposlitve, danes pa so v fazi, v kateri skupaj s to potrebo morajo odgovarjati na želje in potrebe po kvaliteti življenja in dela. Član kooperative si od nje pričakuje poleg službe tudi neko dodano vrednost, pravičnost plačila in lastno realizacijo pri delu.

Poleg tega so kooperative zelo pomembne, ker so, kot piše Finelli (2004: 92) nekakšne »šole podjetništva«.

Kooperativno podjetništvo se med Italijo in Španijo predvsem razlikuje po številčnosti in zakonodaji. Španska zakonodaja je na področju kooperativ precej decentralizirana. Antonio Ojeda (2004: 105) ugotavlja, da obstaja državni zakon 27/99 o kooperativah, ampak vsaka od 17 španskih dežel ima visoko avtonomijo in lastno zakonodajo na tem področju.

Z razliko od Italije, ki ima močne sindikalne organizacije, Španija ne priznava kolektivnih pravic zaposlenih članov, temveč le individualne pravice. To pomanjkanje izstopa tudi pri participaciji iz zastopanju zaposlenih v občnih zborih. Zaposleni predstavljajo individualne interese, nimajo pa pravice do enotnega in sindikalnega predstavnštva v občnih zborih.

Glede številčnosti pa je po Ojedi (2004:107) razmerje med španskimi in italijanskimi kooperativami 1:10, in sicer 7000 proti 70.000. Seveda so mondragonske kooperative velika in uspešna izjema, saj so svetovni vzor na tem področju. V Italiji, državi majhnih in srednjih podjetij, so tudi manjše kooperative nosilni stebri tako državne ekonomije, kot lokalnih ekonomij in so zaradi tega manj nagnjene k delokalizaciji.

Prav zaradi vseh omenjenih posebnosti mondragonskih kooperativ, začevši s kulturnimi in družbenimi okoliščinami, ki so privedle do nastanka prve kooperative pred več kot 50. leti, jih je težko primerjati z ostalimi kooperativami. Nedvomno je organizacijski model mondragonskih kooperativ izjemno dober in uspešen, ampak, kot že rečeno v diplomskem delu, je po mojem mnenju in mnenju mnogih avtorjev, ta model nemogoče posnemati drugje po svetu, ne da bi upoštevali posebnosti baskovske družbe.

Tudi Italija ima po svoje precej močno razvito socialno solidarnost in bogato tradicijo na področju kooperativnega podjetništva. Kar zaznamuje mondragonske kooperative in jih obenem razločuje od

drugih kooperativ so mogoče prav manjša politična rivalstva, občutek enotnosti in skupne pripadnosti ter baskovski egalitarizem.

Iz pogovorov z mnogimi člani in nekaterimi predstavniki kooperativ v Trstu, sem ugotovil, da predvsem mlajši zaposleni člani ne občutijo neke močne pripadnosti kooperativi. Razlogov je več. Med temi gre izpostaviti specifičnost celotnega italijanskega sistema zaposlovanja, ki sloni na negotovosti. Teh oblik zaposlovanja se poslužujejo tudi kooperative, kar pa je po mojem mnenju v kontrastu z njihovimi temeljnimi principi. Tudi vključevanje mladih članov v same odločitvene procese ni v praksi zelo razširjeno. Iz pogovorov z mnogimi večletnimi člani kooperativ iz različnih sektorjev sem ugotovil, da skoraj nihče ni obveščen oziroma ne sodeluje pri upravljanju kooperativ.

Izjema so mogoče zaposleni v socialnem sektorju, kjer že same okoliščine (npr. timsko delo) in funkcija (npr. pedagoška, vzgojna), ki jo opravljajo, skoraj neobhodno pripeljejo do večjega sodelovanja, občutka pripadnosti in odgovornosti.

Kar se tiče makrostrukture kooperativ v Italiji, torej dejstva da nimajo kooperative nekega enotnega predstavništva, mi je predstavnica ene izmed štirih italijanskih kooperativnih združenj povedala, da je delitev med združenji predvsem sistemska in sektorska, ne pa politična. Po mojem mnenju pa je delitev tudi politična in vsaj toliko prisotna, kot na vseh ostalih družbenih ravneh.

Prepričan sem, da spadajo kooperative med tiste »marginalne ekonomske sisteme«, ki težijo k bolj demokratičnemu in pravičnejšemu razvoju.

7. VIRI

1. Boškovič, Natalija (1992) Proizvodne kooperative v razvitih državah. Ljubljana: Ekonomska Fakulteta.
2. Catania Cobo, Jesus (2006): Message from the Chairman. Dostopno na <http://www.mcc.es/ing/quienessomos/presidente.html> (15. junij 2007).
3. Cheney, George (2001/2002): Mondragon Cooperatives. Special Feature. Social Policy, 4-9.
4. Confcoop. Dostopno na <http://www.confcooperative.it/C11/1922-1944%20Gli%20anni%20difficili/default.aspx> (15. junij 2007).
5. Cooperatives Europe (2005-2006): Activity Report. Dostopno na http://www.coopseurope.coop/IMG/pdf/RAPPORT_ACTIVITE_FINAL_EN-3.pdf (15. junij 2007).
6. CSSPD (2004): European Employee Ownership TOP 100. Dostopno na http://www.csspd.it/index.php?method=zoom_section&id=245 (15. junij 2007).
7. EFES. Dostopno na <http://www.efesonline.org/servSI.htm> (15. junij 2007).
8. EFES (2006). Dostopno na <http://www.efesonline.org/TOP%20100/CONFERENCE%202006/PRESENTATIONS/Short%20analysis%20of%20the%20European%20Employee%20Ownership%20Top%20100%20in%202006.pdf> (15. junij 2007).
9. Evropska Komisija (2001): Documento di lavoro dei servizi della commissione: Le cooperative nell'Europa imprenditoriale. Dostopno na http://ec.europa.eu/enterprise/entrepreneurship/coop/consultation/doc_it.pdf (15. junij 2007).
10. Ferfila, Bogomil in Lance T. LeLoup (1999): Budgeting, management and policymaking: A comparative perspective. Ljubljana: Scientific Library FDV.

11. Finelli, Antonio (2004): Cooperative-La realtà Europea. L'Italia e la Società Cooperativa Europea: realtà ed aspettative, 89-95. Dostopno na http://www.uil.it/dem_economica/edizione_completa_libro2.pdf (15. junij 2007).
12. Glas, Miroslav (1991): Kooperative in sodobna tržna gospodarstva. Ljubljana: Ekonomska Fakulteta.
13. Hansmann, Henry (2006): La proprietà dell'impresa cooperativa. Dostopno na <http://www.cslegacoop.coop/allegati/Documenti/Documenti/Cooperative/Henry%20Hansmann.pdf> (15. junij 2007).
14. <http://www.mcc.es/ing/contacto/faqs.html#> (15. junij 2007).
15. International Co-operative Alliance (2005): What is a co-operative? Dostopno na <http://www.ica.coop/coop/index.html> (15. junij 2007).
16. ISTAT (2003): Le cooperative sociali in Italia. Dostopno na <http://www.cslegacoop.coop/allegati/Documenti/Documenti/Cooperative/Le%20coop%20sociali%202001.pdf> (15. junij 2007).
17. Johnston, Hank (1997): The Myth of Mondragon: Cooperatives, Politics, and Working-Class Life in a Basque Town. Contemporary Sociology 26 (3), 336-339. Dostopno na <http://proquest.umi.com/pqdweb?index=30&did=12586268&SrchMode=3&sid=10&Fmt=3&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1175099066&clientId=16601#fulltext#fulltext> (15. junij 2007).
18. Jossa, Bruno (1998): Mercato, socialismo e autogestione. Roma: Carrocci editore.
19. Kanjuro-Mrčela, Aleksandra (1999): Lastništvo in ekonomska demokracija. Ljubljana: Znanstvena Knjižnica FDV.
20. Legacoop (2006): Introduzione al mondo della cooperazione. Dostopno na <http://www.legacoopfvig.it/news.php?id=93> (15. junij 2007).

21. Legacoop: La storia. Dostopno na <http://www.legacoop.it/index.php?action=storia> (15. junij 2007).
22. Mazzoli, Enea (1997): Il movimento cooperativo italiano: una grande realtà economica e sociale per lo sviluppo dell'economia della partecipazione. V Paolo Carta, (ur.) Impresa cooperativa ed economia della partecipazione. Roma: Ediesse.
23. MCC (2006): Most relevant data. Dostopno na <http://www.mcc.es/ing/magnitudes/cifras.html> (15. junij 2007).
24. MCC (2007): Emloyment in MCC. Dostopno na <http://www.mcc.es/ing/magnitudes/empleo.html> (15. junij 2007).
25. MCC (2007): Historical evolution. Dostopno na <http://www.mcc.es/ing/magnitudes/evolucion.html> (15. junij 2007).
26. Ojeda, Antonio (2004): Spagna. V: L'Italia e la Società Cooperativa Europea: realtà ed aspettative 2004, 105-107. Dostopno na http://www.uil.it/dem_economica/edizione_completa_libro2.pdf (15. junij 2007).
27. Paoletti, Giuliano (2004): Le Cooperative Italiane e la Partecipazione dei Lavoratori. V: L'Italia e la Società Cooperativa Europea: realtà ed aspettative 2004, 11-15. Dostopno na http://www.uil.it/dem_economica/edizione_completa_libro2.pdf (15. junij 2007).
28. Parker, Martin (2002): Values at Work: Employee Participation Meets Market Pressure at Mondragon. Human Relations, 55 (12), 1475. Dostopno na <http://proquest.umi.com/pqdweb?index=8&did=272945961&SrchMode=3&sid=4&Fmt=3&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1175098466&clientId=16601#fulltext#fulltext> (15. junij 2007).
29. Schweickart, David (1998/1999): The Myth of Mondragon: Cooperatives, Politics, and Working-Class Life in a Basque Town. Science & Society, 62 (4) 597-601. Dostopno na <http://proquest.umi.com/pqdweb?index=13&did=37964982&SrchMode=3&sid=8&Fmt=3&>

VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1175098808&clientId=16601#fulltext#fulltext (15. junij 2007).

30. Shafer, Thilo (2001): Mondragon reaps the dividends of a co-operative approach: The Basque group revels in not being tied to shareholders. Financial Times 26/6/2001, 31. Dostopno na <http://proquest.umi.com/pqdweb?index=278&did=74627566&SrchMode=3&sid=3&Fmt=3&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1175098348&clientId=16601&aid=4#fulltext#fulltext> (15. junij 2007).
31. Shaffer, Jack (1999): Historical Dictionary of the Cooperative Movement, The Scarecrow Press, Inc. Lanham, Md., & London. Dostopno na <http://www.movimentocooperativo.it/index.php?id=278> (15. junij 2007).
32. Unioncamere (2006): Secondo rapporto sulle imprese cooperative. Dostopno na http://www.unioncamere.it/Unioncamere_gestione/allegati/rapp_def11.pdf (15. junij 2007).
33. White, David (1998): Worker-ownership system has become a model. Financial Times 9/7/1998, 31. Dostopno na <http://proquest.umi.com/pqdweb?index=61&did=31704639&SrchMode=3&sid=6&Fmt=3&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1175098657&clientId=16601#fulltext#fulltext> (15. junij 2007).
34. Whyte, William F. (1999): The Mondragon cooperatives in 1976 and 1998. Industrial & Labour Relations Review 52 (3), 478-482. Dostopno na <http://proquest.umi.com/pqdweb?index=16&did=40875121&SrchMode=3&sid=1&Fmt=3&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1175097985&clientId=16601&aid=1&cfc=1#fulltext#fulltext> (15. junij 2007).